

וין הוים האדומים בדם, דבר בטל וועיקרו (עיינן צספר החכם שווארץ):
 ו"ג) מונגו. וין הדרך הוושמש ל' זכר ונקבה כונו יש דרך ישר לפני
 איש ואחריתה דרכי מות (ושלי י"ד י"ג): מ"ח) כלב מלך. מיימי דוד
 (ש"ג ח' י"ד) שהיו באדום נליצים, גלו' וואנשי חיל דוד צמלודות ועופל
 לרדות צהם, והוונגה על אנשי החיל הוא הנלז או נליז הנזכר כאן
 שהיה כונו וולך לאדום עד יווי יהורם (ו"ג ח' כ'), וולך אדום
 הנזכר שם סי' ג' הוא נלז זה ונני ישראל שנתוסף הוא ואנשו על
 חיל יהושפט: מ"ט) עשה. וכתיב עשר, יש אם לווקרא ולמסורת עשה
 עשר אניות: תרשיש. אניות גדולות כונו אלה שהולכות לתרשיש וכן
 רוח קדים רוח חזקה כאותה הצאה וולד קדים (ברוח קדים השבר
 אניות תרשיש, תהלים כ"ח): נצצרה אניות. נצצרה כתיב ע"ד ועיניו
 קויה (ש"א ד' ט") ורבים כל' נקבה כונו כן שלא ישמור בין הפועל
 לשם ויחיד לרבים, ועיין ו"ש שם: ו') ילכו. שנית: כ"ג) אחזיהו
 מלכי ישראל היו יושפיים שם שונים ודבר אחר כונו שהעירותי לועלה
 פס' ו', והראיה שקראו בניהם על שמו, אחזיה, יהו רם:

מלכים ב'

א' ח') ויפשע וגו'. מואב היו לדוד עבדים נשאי ונחה (ש"ג
 ח' ב') ונשאר עבדים לולכי ישראל, כונו שאדום נשאר עבד לולכי
 יהודה, ואחזיה ונחמת חליו שארך זמן הרבה (הנוטה אשר עלית שם
 לא תרד ווונגה, פס' ג') לא יכול להלחם עליהם ולהשיבם תחת ונשטרו:
 ב' השצכה. ויהצית התחתון עולים לעליה ע"י סולם פניווי, ובאונע
 העליה ווקוס פנוי שמונו האורה הצאה דרך ארובה שעל הגג נכנסת
 צבית התחתון, וסניב סניב לוקוס פנוי זה יש וועקה עץ, ובין חלליו
 יסבכו פתילי ברזל כדי שלא יפלו התנוקות לוטה דרך שם, וופני זה
 כל הוועקה קרוי כאן שצכה: ב') בעל זבוב. אולי דרשו צו העקרונים
 צעת חליהם, ופניו פני צבוב: ג') הנוצלי חין. כונו הנוצלי חין קברים

בשלת) שתי מלות ההכחשה לחזוק יותר: ז') מה. נקוד סגול צוקוס
 פתח אולי מפני מ"ם חירק שאחריו, ואין אנו יודעים היטב הצרת
 הנקודות ציווי הוונקדים למווא טעם לדבר, כונו שאין אנו יודעים
 מדוע קודם י"ח"ע קוין יבוא ג"כ סגול צוקוס פתח, העשירי, הקמוון,
 החכם, הקד חחד, אחת חקת: ו' ש' ט. מלבושו ותנועותיו ווהלכו לשפט
 מהם ווי הוא, ובכן יש לחיבת וושפט הוראת הנהגה כונו מה יהיה
 וושפט הנער (שופטים י"ג י"ג), רק שם ר"ל איך תתנהג האשה עתה
 ואיך יתנהג הנער אחר הולדו: ח') בעל שער. גדל פרע שער ראשו,
 אולי חליהו נזיר היה: חזור. שרש אחר בחלוק אוחיות אזל, חגורה
 שמושוים על וותניהם בלכתם בדרך: ט') איש האל הים וגו'. בעזות
 פנים אומר לו על כן נענש: י') חושיך. ח"כ גם לשאר ווספרי העשירות
 נוכל לחבר כנוי ולומר דרך ושל עשבי (וועשרים), שלשו, ארבעיכו,
 ששיכס, שציעיהם: י"ח) ויען. צראשון כתוב ויעל חליו והנה יושב על
 ראש ההר, וצראש ההר נטרף והיה הוא וחושיו לאפר, ובשני כתיב
 ויען, שהרים קולו ויירכתי ההר או ווחלי וועלתו, והשני לא ידע וואונו
 ויורל הראשון, ובכן העיו פניו גם הוא גג הנציה ונענש: י"ג) לנגד.
 באיזה ריחוק וווננו: ט"ו) אל תירא. אל תעש עמוך כאלו אתה ירא
 מפני הוולך:

ב' א') ויהי בהעלות וגו'. הח' פיליפזאן כהקדמה
 לביאורו לסו' זה מציא שתי קושיות, א') איך היה שצני הנציהים ידעו
 בעלית חליהו השווינוה ועכ"ז ונבקשים וואלישע שישלח לבקשו: ב') איפה
 נשאת גוית חליהו אחר עליתו השווינוה, וווסוף שיש כויה וכמה
 קושיות בדבר שהמפרשים הוואילו לתרץ ולא הלליחו, ואני לא ידעתי
 אם הייתי ווללית להשיב הקושיות הצלתי וועתקות צפירוש הח' הנ"ל,
 אך אלה השתים לפ"ד קלות להשיב. לפי הפשט רנה האל שגם וויתת
 חליהו תהי נפלאה כחיוו, ולהראות כי נפשו תתענג בין וולאכי אלהים
 לקחה וווננו צאש ע"י מראה סוסי אש ורכב אש שהעלוהו השמים,
 וגויתו נשרפת ונעשית אפר שנתפזר לד' רוחות, ובני הנציהים ידעו
 דרך נבואה כי ציום התוא תוקח נפש חליהו השווינוה, רק יראו פן
 נפלה גויתו וון רכב האש באחד ההרים או באחת הגויות והיו
 רוגים לבקשה לקברה בצבד, ולענ"ד אם נניח זאת סרו שתי הקושיות;

וכאשר גדלו תועבות צ"י צטעותם אחרי גלויהם כן היה מן הגורן שחיי נביאיהם ומוותם יהיו נפלאים מונהג בני אדם לעשות רועם בלב העם השקוע בתאוות הבהמיות; ומה שנוסיף הח' הג"ל ונקבלת בני ישראל שאליהו נראה צנתי ונדרשות ולחסידי עליון, וגם יתראה (כדברי וולאכי) קודם בואת הנושית, וזורה שאנונת קדמונינו היתה שנשמת האדם, חלק אלוה ומועל, בנדקתה תוסיף על טהרתה עד היותה בנערכת וולאכי עליון, וגם צמוצ עדניה צמויים תתעסק צטוב בני אדם על האדומה ותהי צעורה, או בהסתר פנים או צנוראה, וזוי ווכל להכחיש זה צרחיות ונכחות? והצטחת וולאכי, שהוא אחרון לפציאי ה', היא צצסוף היונים צהתחדש ונצ צ"י כיווי קדם, ישלח ה' שנית להם נציאיו צהרחותו לצחירויו כנוו שנראה לאליהו, שופני נפלחותיו שעשה נשאר זכרו צפי המון העם, ואליהו לאו דוקא, לא שיצא הוא צעלנוו רק שיקומו נציאים אחרים כוהו, ע"ד ודוד עבדי מלך עליהם (יחזקאל ל"ז כ"ד) שר"ל וולך גדול ונלליח כדוד; ומה שהציא עוד הח' הג"ל צאחרונה ויהספר שצא ליהורם וואת אליהו (ד"ה צ' כ"א י"ב) שעליה מר אפרים וולחק צאומרו שוון השוים לא תקובלנה אגרות, ורלצ"ג, "זה יורה שלא לקחו אלהים צמוחלט אצל לקחו מועם אלישע, קושיא זעירא היא, ולפי כותב ד"ה עלית אליהו היתה מאוחרת צאון אחר וות יהושפט צסוף יווי יהורם, ומלאכו כזה שני סיפורים ונתנגדים זה לזה צספר אחד (עיין ו"ש צש"א י"ז י"ב) כ"ש צשני ספרים שהשני הוסיף ותקן על הכתוב צראשון: צסערה. ענן גדול ואש מתלקחת (יחזקאל א' ד': צ) שצ נא פה וגו'. שלא יראה צפטירתו וילטעה: (ג' ה' חש"ו ל' נווי והראוי הַשָּׁשׁוּ על מַשְׁקַל הַעֲלוּ, וְהַעֲלוּ הַשָּׁשׁוּ הוא ל' עזר: ח') ויגלס. ל' גלמי ראו עיניך (תהלים קל"ט) גוף צלי חיתוך חיברים, וצתלווד צצלי נו' שצת (ע"ז: גלימא שנעשה צו כגולס: ט') פי שניס. תלנוידי הנציאים היו להם צצנים ויורשים מהם הנצואה, ואלישע שאל להצצ צנכור ושיהיה לו פי שנים צירושת כחלת אליהו ולשאר צני הנציאים חלק אחד צה, ופי שנים צכל אשר יונא לו (פר' הלל) רחיה על פירוש זה: י) הקשית לשאלו. גם הם היו חוזים צחזוני לילה, ואלישע שאל לחזות צהקיץ כאליהו (מ"א י"ט י"א) ע"כ השיצ לו אליהו הקשית לשאל שדבר זה נושומר רק לצחירו הנציאים, מ"ו חס חזכה ותראה צהקיץ ווחזה עליתי תראה עוד צהקיץ חזונות

אחרות, ואם לא לא תראה: י"ב) רכב ישראל ופרשיו. שצעודך צחיים מוגן אתה להם מופחד חויצ ולא ינטרכו לרכב ופרשים: ויקרעם. להתחבל על פטירתו: י"ג) ויעמוד על שפת הירדן. צפס' ט' כתוב ויהי כעצמם צצָפָף, שלפני הנוקור יק' לה הוראת זמן עבר, כאשר עצרו צבר את הירדן ונהלכים צערצות מואצ נגד יריחו צאו לקראתם סוסי האש ורכב האש; ומודע צחר האל להוליך שם את אליהו ולהעלותו מושם השמוימה לא ידעתי, עכשו שעלה אליהו שצ לו אלישע על שפת הירדן וזרחה וע"י גם עבר צו צחרצה שנית: י"ד) אף הוא ויכה. ויכה י"אף הוא: ט"ז) את עבדיך. למושמעת עבדיך: רוח ה'. רוח הסערה אולי נשאה גויתו: י"ז) שלחו. מוצטח היה שגוית הנציא לא הושלכה צקלון צאחד ההרים או צאחת הגחיות, רק פלורת שאר בני הנציאים הכניסה ספק גם צנפשו ואמר שלחו: י"ט) ונשכלת. ונצניה, היושבים עליה: ר"א) ונשכלת. צפס' י"ט הוא פעל צינוני, וכאן הוא שם מופשט: כ"ב) וירפוי. הראוי וירפאו, והרפואה והרופא מרפים ומתישים כח החולי: כ"ג) ויתקלסו צו. כל קלם צמוקרא ל' לעג, גם לקלם אמתן צביחזקאל (ט"ז ל"א) והוא מפורש שם צפ' ל"ג, ול' קילום צדברי צבותינו שענינו שצח (לעלה ולקלם) הוא מל' יון:

ג' צ' מצבת הבעל. דמות הבעל מקינות על כן: ג') ומנה. ל' יחיד אחר חטאות צל' רבים לנקבה, עיין ו"ש צמ"א כ"ב מ"ט: ד') נקד. רועה לאן, וכן עמוס אשר היה צנקדים מחקוע, והמוצאים פירשוהו מן נקוד ועלוא (וילא), וגעזעניום מוילאו מן נקד צל' ערבי שם למוין מוויני הלחן: זה שיצ. מנחה מדי שנה צשנה, ונשתמש צפועל זה כאלו כל מוון העם הוא למוך והוא נתנו להם, וצהציאם לו מנחה כאילו משיצים לו ונקת מה שקבלו מומו: כריס. אולי הוא מל' ודוד מוכרר צכל עז (ש"צ ו' י"ד), לעירי הלחן הוודלגים ונרקדים, ונזה הכרי והרלים (למטה י"א י"ט) שהם רוכצי הרכש והכרכות (ישעיה ס"ו כ'), ואולי מזה גם שם הוודעת לרכוב עליה (צבר הגמל, וילא), ומצברי הלחן גם שם אילי הצרזל לנגוח צהם החוונות (ושים עליה כרים יחזקאל ד' צ'): ויפשע. מל' כפשע ציני וצין המות (ש"א כ' ג') עבר עליו כמו שעוברים על דבר צזוי: ח') דרך מדבר אדום. א"כ עצרו כל כחלת יהודה, וכ"ז להתחבר עם מלך אדום (ענו"ש צמ"א

כ"צ ו"ח: ט') לוחמה. לאנשי החיל: י') אהה. ל' צער כאדם הוותיחש: י"א) אשר ילק מים. שהיה נושרת לאליהו, ורש"י פירש שילק מים על ידו צהר הכרמל על הנוצת, ובזכות חרדתו שם לעשות כדבר הנביא הראה כי עבד ה' הגא והגון לנצואה: י"ג) אל. כואשתי והגלל ונוות בלוא וע"כ לא הלכתי אל נביאי אבי ואוני; ויונתן הרגם בצעו לא חדכר עלנא חובין בשעתא דא צעו עלנא רחונין, וכון תרגומון סקן כתוב אחריו לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא, א"כ אל הוא ל' תחנה, אל נא תדבר כזאת: ט"ז) הנחל הזה. שעתה יבש הוא עשו בו צורות הרבה, גבים ל' גוצה בשפת ארמון, וכן בדניאל (ו' ח' ו"ח) לגוב אריותא, על פס גבא: י"ט) לא תראו רוח. ע"ד וכל העם ראים את הקולות (יתרו), א"כ גם הנופל תחת שאר החושים יקרא לפעמים בל' ראייה: וזקניכם. לאן וזקר שעומכם לנורך אכילה, ובהיותכם. סוסים וחמורים ופרדים וגו' לרכוב: י"ט) והכיתם וגו'. ונאלכו באדני צוק (שופטים א' ו') שנתאכזרים בו ומוקללים בהונות ידיו ורגליו, ואח"כ הוא צענוו ונדיק עליו דינו, בודאי גם כאן לא לחנם לוא הנביא דדבר ה' להתאכזר בנוואב נגד וזה שלום בתורה (שופטים, כי תזור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עלה) לולא נוואב עשו גם הם כן בארץ אויביהם, ועומם (ב' א') ווכיחם על ששרפו ענוות מלך אדום לשיד: כ') כעלות הנוכה. בזמן הקרבת תמיד של שחר, לרנוז שהקרבן על נווצה ה' מוגין עליהם: והנה מים וגו'. זה לא היה נס רק השגחה שבירחוק ונקום מהם ירד גשם הרבה ושבלת מים ירדה פתאם לנחל, ואינו ונתנגד לווה שכתוב לוועלה לא הראו רוח ולא תראו גשם, שהם לא ראום: כ"א) ומועלה. ורכי השנים עד צאי בשנים: כ"ג) החרב נחרבו. תרגומתיו ל' חרבן ומוקור חרב, ואולי יש לפעל זה הוראת נבאשו איש באחיו: כ"ד) ויכו בה. כתוב ויצו בה, אולי חסרה האלף ור"ל ויצאו בה בארץ נוואב: כ"ה) בקיר חרשת. שם עיר (ישעיה ט"ז ז') והבית ראוי להנקד שוא לולי נאור שדעת הונקד היתה שאינו שם עיר, ולריך להפוך הפסוק עד בקיר חרשת השחור אבניה, וכן לוועלה (ב' י"ד) אף הוא ויכה בנוקם ויכה אף הוא: כ"ז) צנו הכוה. של מלך אדום ששבאו בנולחמה ולהנקם ונוכו שלא הניחו לעבור עשה כן (ואולי היא תוכחת עמום כדברי רד"ק), ומלך אדום קנף על ישראל,

שהוא היה עבד ליהודה ולא להם, וכן נחפרדה חבולה ושנו צנו ישראל לארצם ולא היה להם שום תועלת ונולחמותם; ורז"ל קבלו שנו של מלך נוואב הוא שאביו העלה לה' על החומה לשכך חנות ה' מעליו ומועל עמו, ואעפ"י שקרבנו נוואב, ו"ו כונתו רלויה, ואלישע שהיה עומם הוכיחם והעריך וועשה מלך נוואב שלא חשך ווה' גם צנו בכורו נגד וועשהם בנוואב לשמור תורת ה' הנעימה, והגיד להם קנף ה' עליהם, והם ויראתם פן יגזיר ה' יד נוואב עליהם, עזבוהו ושנו לארצם, וכון נוואב:

ד' א') והנשה בא. וזה נראה שלא בלבד נטו צ"י מעבודת ה' ללכת אחרי גלוליהם כי גם עזבו ונשפטי תורת וושה דדברים שבין אדם לחברו ונחרו בנושפטי הגוים אשר סביבותיהם: והנשה. מוקור פעל זה הוא נש שהיא ההברה הקיימת וישנה גם באנוש שר"ל אדם חלש, ומונו שרש נשה, נשתה גבורתם (ירמיה נ"א ל') נחלשה, גיד הנשה (וישלת) שנחלש כחו, ווזה אשה ונשים, החלושות ונזכרים, ווזה נשה שענינו שכת ועזב, ונשיתי אחכש נשא (ירמיה כ"ג ל"ט), כונו ארפק שענינו אעזבך ממוקור רפה שענינו חלש, ווזה נשה שענינו הלואה, כי תשה צרעך משאת וואווא (תלך) כאילו הנושה עוזב ומונו ציד הלואה, ולפעל נשה שענינו נחלש קרוב פעל נשא צאלף שהחלש לריך לשאתו, ווזה צהפעיל הנחש השיאני (צרהשית) הסיתני והביאני לדבר, ושיש התחברות בין שתי הגזרות נחי ל"ה ול"א תורה לא בלבד הצרתן השוה, כי גם שיוושן זו חלף זו, ונשיתי אחכש נשא, כי תשה צרעך נוואב, נושא איש באחיו (נחמיה ה' ז'), בערבים נוואב (נושלי כ"ב כ"ו), אשרי נשוי פשע שין שוואלית ווענין נשא שענינו סליחה: ב') אסוך. ללוחית קטנה כדי לסוך בה, וחלף של האונתיו נוספת על הפעל, וכן אכן וון צנה, אדום מן דם ורבים כוואב: ג') שכניך. כתוב שכניכי, וכן צפס' ז' נשיכי בניכי, וגם צפ' ב' לכו, ע"ד ל' ארמון, וכן בתהליכי כי גמול עליכי, בתוככי ירושלים, זרות זו ונופת על הקבת ספור זה וידי ויספר תירוחר שאולי כתב כל נפלאות אלישע, ונספחו אח"כ לשאר קפורים כונו תיי חזקיה ע"י ישעיה, וחרבן הבית ע"י ירמיה, ונעשה ווהם ספר מלכים ה') וולקתי. כתוב ויילקתי צננין פעל: ז') ותגד וגו'. לשאל לו אח רשחית היא להשתמש צנותר לנורך חיותה: עלית

קיר, ולא עלית קרשי עץ: י"ג) חרדת וגו'. שרש חרד ענינו ג"כ היות זהיר בדבר ומפחד פן יקלר בחובתו: בתוך עומי בני גילי ואין לי עסק עם הולך ושר נבאו: י"ד) אכל עיין ו"ש על אכל אשה אלמנה אני (ש"ז י"ד ה'): ט"ז) כעת חיה. לשנה הבאה, ואף לא בני אדם ומהם העת היא חיה לעולמים: כ"ג) חדש. יום חדוש הלבנה שהיו מקריבין בו קרבן מוסף היה להם כיום מועד (חדשיכם ומועדיכם שכאם נפשי, ישעיה א' י"ד): ותאמר שלום. שלום עליך, נחמה לו שלום והלכה לה מנלי השיב לו על שאלתו (מותרגום שד"ל): כ"ד) נהג ולך. בהנחת מועד היתה חפלה בשתיקה ואמרה לנער נהג ואל תעמידני עד וקום מושב איש האלהים לולי שופני איזו סנה אהיה מוכרחת לעמוד, ואז אני אומר לך לעמוד: כ"ה) הלז. כמו הזאת וכן האיש הלזה (חיי שרה), הנער הלז (זכריה ב' ח'), ונהגבר הלז (ש"א י"ד א'), כמו הזה, ודגש אחר הא' הידיעה יורה בכל פעם לזוד, שכן מנהג ל' ערצי לשום וולת אל במקום הא' הידיעה, רק נראה שהלזה והלז (ואעפ"י שלא מלאנוהו במקרא אולי היו אומרים גם הלזאת או הלזה בחולם כמו ולא זה העיר, לזטה ו' י"ט) נורים איזה ריחוק בין בין המדבר והדבר הרמוז: כ"ז) כי נפשה מורה לה. הדין עמוך כי לא נכון שאשה תעזי פניה להחזיק ברגלי, רק אין אדם נתפס על לערו, והרפה ל' עזיבה והנחה כמו שהפכו החזיק ב' ענינו תמיכה ועלירה: כ"ח) לא תשלה אתי. לא חשקיטני ותניחני בדברי הכל, ועיין מ"ש על ויכהו שם האלהים על השל (ש"ז י' ז'): כ"ט) ושונת מושענתי וגו'. אלישע היה צוטח על לדקת נפש גחזי, ואולי היתה דעתו להקיומו נביא תחתיו כמו שקם הוא תחת אליהו, והאשה הכירה בגחזי כי איש מרונה הוא, וכן אמרו רז"ל האשה נוכרת באורחים יותר מן האיש (ת"כ ברכות י'), ולא בטחה שה' יעשה גם על ידו, זהו לפי פשט הדברים ולפי דעת הכותב, רק ימים ידברו, והדעות והחכמות ההולכות וגדולות ונרחבות גבולותיהן יבארו דברים הרבה ויודיעו חכמת קדמונינו, ומה טוב ומה נעים אמרם ז"ל עתידין לדיקים שיחיו נותים (ת"כ פסחים ס"ח). והוכיחו מווקרא זה: ל"א) וגחזי עברה. כבר עבר, כששלתו אלישע הלך לו: ואין קול. הנער לא נתן קולו: ואין קשצ. לא הראה ע"י שום תנועה שמורגש הוא מושענת: ל"ד) ויגרה. פירשתיו למעלה (מ"א י"ח מ"ג): ל"ח ויזורה. נתעטש,

וכן עטישותיו תהל אור (איוב מ"א י') ומתורגם זריריהו (בעל מנודת ליון), ומקורו מל' לא זורו ולא חבשו (ישעיה א' ו') שענינו הולא הליחה, וקרוביו ואת האש זרה הלחה (קרח), כזורו אחר (ישעיה א' ד'), ויזר את הגזה (שופטים ו' ל"ח), כי רוגל תזורה (איוב ל"ט ט"ו), כולם ל' הרחקה והולאה: ל"ח) שפת. הקרב והדבק לאש, והוא נושג לקוח מן השפתים הדבקות זו לזו, וכן ולעפר מות תשפתי (תהלים כ"ב) תקרבני, וכן בין השפתים (ויחי, ושירת דבורה), בין שפתים (תהלים ס"ח) או בין הגבולים הדבקים זה לזה, או בין גדרות האין העשויות מעשה ונקלעת וסבכה בהקריב החוטים זה לזה, והשפתים טפח (יחזקאל מ' מ"ג) הם כדברי רש"י מסגרות השולחנות הנוחצרות רגליהן וכאילו נוקריבות אותן זו לזו: ל"ט) אורות. ת"י ירוקנין וכן זישעיה כי על אורות טלך (כ"ו י"ט), ירקות: גפן שדה. גפן יערית, נטע הגדל מאליו ומשתרג על ענפי האילנות כגפן: פקעות שדה. בושטה נוס' שנת פ"ז (ת"כ כ"ד): פירש רש"י, "דלעת מדברית", (*Cucumeres agrestes*), ומגרעיניה עושים שמן וגורמות באכילתה קיא וחולי מעים ונכרת בטעמה החד ונור (מפ"י פיליפזאן), ואולי נקראו פקועות מפני לורתן כמו האצטיחיים שיש בהם צקעים צקעים, וזהו שנתזו אחריו ויפלה שהיה מפתת פתים כמו שהם מצוקעים מטבעם, או מפני שצבסולס ע"י השמש יתבקעו; ורבותי פירשוהו פטריות וכמהין (*Schwämme, funghi*) שרבים מהם ארסיים, ואם כדבריהם נקראו פקועות על שמוצקעים את הארץ ויוגאים עלי זריעה ופתאום אחר הגשם, או מפני לורתם שהם מחולקים ומצוקעים לארבעה חלקים: ל"ט) ויפלה. ויפלה, ויחלק, ונוזה ל' פלגי מים הנותחלקים באדונה ומחלקים אותה: מ"ג) עשרים לחם. נראה שכל לחם היה נוכל אדם אחד: צק לנו. יש מפרשים אותו ל' שק, ויש מפרשים אותו כתרגום יונתן צקליפתו, והקבלה מוכרעת בצדון כזה, וגם שד"ל תרגמו ל' קליפה: לעס. לבני הנביאים (רש"י) והם היו נוהגים איש, אולי המאה שהחציה עובדיה, וזהו שאומר אחריו מה אתן זה לפני מואה איש: מ"ג) אכול והותר. אכול יאכלו והותר יותירו:

ד' ה') **ונשא פנים.** מכובד, כשאדם מכובד בעיני הבריות הולך נטוי גרון, וכשהוא נקלה בעיניהם כונס פניו בקרקע, ונוזה

מלינה ויפלו פניו (בראשית): כי צו נתן ה' וגו'. דברי הכותב, רק
 בן הדד אהב את נעמן נוחסו לחכמתו ולגבורתו (השועה: ב') ג' ד' ו' ה'.
 וול' גדו חילנא (דניאל ד' י"א), ינאו להכרית ולהשחית לשלול שלל
 ולבזו ב' ג') אחלי. הלואי! הלואי ילך לפני הנביא, וכן אחלי יכנו
 דרכי, הלואי יכנו, והיא מלה על מושקל אשרי והוראתה תוחלת ונושרש
 יחל או חיל וקורה לא נושרש חלה (את פני) שענינו השקט זעף איש
 (עו"ש למעלה ח' כ"ח), וראויה לשנוש עם כגוי ונחזר בכל שש חליפותיו
 אחליך, אחליו וגו': יאס. אעפ"י שלפי הנראה לא נשמרו בני ארם
 ונגוע ומקרב אל מורע שכן כתוב (ד') ויבא ויגד לאדניו, מ"ו היה
 נמאס בעיניהם, ונשמנו כאן בשרש אסף במקום רפא כפי ונשפט ב"י
 המשלחים מורעיהם ונחן למחנה: ה') לך בא. לך וכלן ובה שם:
 ו') ועתה וגו'. ומהבנת הקינור השמיט שאלת שלום שהיתה בראש
 האגרת ולא כתב מוננה כ"א התורף: י') הלוך. גווי כנו זכור ושומר
 את יום השבת, וחלוי אינו משחנה גם לנקבה ולרבים, כנו שונאנו
 סיכרא אומר ליעל עמוד פתח האהל (שופטים ד' כ') והמוקד עשהו
 לווי בנקדו העין חטף רק היה ראוי להיות עמדי לולי נאמר שהעין
 ראויה לקנוץ ואז התיבה כתובה כהוגן, וכן אכול והותר בסוף סי'
 הקודם אולי הם לווי במקום אכלו והותירו; כלל היואל מזה שנוכל
 להשתמש במקור במקום לווי ואז לא יתחלף לא לרבים ולא לנקבות:
 ורחלת. תסיר מוך טיטפת לרעתך, ע"כ לא כתב וטבלת: י"א) והניף.
 שרש זה יש לו הוראת העברה מרשות לרשות, וכל איש אשר הניף
 תנופה זהב לה' (ויקהל) העביר מרשותו לרשות ה', נפתי ונשכני (נושלי
 ז' י"ז) העברתי עליו כדרך המוקטיר קטרת שנוליך מוקטרתו מוקום
 למוקום (בן זאב, א"ה), גשם נדבות תניף אלהים (תהלים ס"ח) העביר
 וחוריד ון השמים לארץ, להגפה גוים בנפת שוא (ישעיה ל' י"ט)
 להעביר מוקום למוקום כנו שעושים לדגן או לקמח בנפה, ומתנועתה
 שמה, והניף אהרן את הלויים (בהעלתך) יעבירם מרשות עצמם או
 מרשות ב"י לרשות ה', נפת לופים (תהלים י"ט) היואל ונחדרי הדונג
 ונף על פניהם, אף כאן והניף ידו, והעביר ידו ממוקום למוקום:
 ואסף, כלו' ורפא המוקום המורע: י"ב) אוננה ופרפר. לפי דברי
 הח' שווארץ בתבואות הארץ שלו הם קרניוון ופיגה הגזכרים במושנה
 וס' פרה פ"ה וס' יו"ד, והשני שופך וימיו בראשון העובר חוך עיר

דנוסק, (ואולי שנו ונשם הר אוננה, תשורי מראש אוננה, שה"ש ד' ח',
 שונונו ירד) ועוד היום בשטרות נוהגים אחינו ב"י שבדנוסק לכתוב
 פה דנוסק ונתח דיתבא על נהר אוננה ועל נהר פרפר: ויווי ישראל.
 הראוים לשתייה כמו שני הנהרות שזכר שמויניהם טובים מאל' כ'
 היה כתב ויין וגם כי וינייהם לחים ונויווי נהרות ישראל סוברים
 אחם שברחני בהם אטהר? הלא ארחץ וגו' ל' לעג, שד"ל: י"ב) דבר
 גדול וגו'. תרגומתיו כנהוג, חילו היה אומר לך דבר טורח היית עושה
 (ר"שי), ויש ג"כ לפרשו בלי חסרון תיבת אם, הנביא דבר אליך דבר
 גדול הערך! בודאי תעשה! ותואר גדול שבחר במוקום ככל או קשה
 כ"ל כסמך לפירוש זה: ואף כי מ"ש שבדר זה שלך הוא גדול
 הערך ואינו כ"ח רחילה קלה, וסוף סוף ב' הפירושים אחד הם,
 רק דבר זר הוא שתחסר מלת אם שהיא עיקרית, ולפי הפירוש
 השני לא תחסר: ט"ו) ברכה. ונחה קטנה, בעבר הנביא מנחה לרבו
 ובורך על ברכיו בהקריבו אותה חליו בדעתו שכל ונונו הוא ונוון
 אדוניו וכל ונה שיתן הוא נועט לערך מה שהוא חייב לתת: י"ז) ולא.
 כמו ולא ילך נא אחנו אמנון אחי (ש"ב י"ג כ"ו) אם לא תבא אתה
 לכל הפחות יבא הוא, וכן כאן, אם לא תעשה עמי חסד לקבל מנחתי
 תעשה עמי חסד ללוות שיהנו לי אדמת קודש: י"ח) זה שתחוייתי.
 בדפוסים עתיקים ובכונה כ"י ונלרע ובפשטא אחד (שד"ל בהפטרות
 חזריע בחווש הנחורגם על ידו) והוא שם דבר: י"ט) כזרת ארץ.
 רש"י בפר' ויחי סמך על אונקלוס שתרגם כרוב ארעא בהשתנות סדר
 האותיות, ופי' כדי ונחרישת יום Arpent, Joeh, Jugero ונושרש כרב
 שכל' ארנוי ענינו חרש (כרבי ורעני, ת"ב שבת ל"ג.) אולי נהיה
 ג"כ שרש קבר: כ') חשך. שש"ן שמאלית והוראתו קרובה לחשך בש"ן
 יוננית, שהדבר היושב בחושך הוא כלוא ונעלם ונונע ונאיש לקחתו:
 נואוניה. איזה דבר, וכן הוראתו בכל מוקום: כ"ג) הו אל. הוסף על
 מה שבדרת וקח בכרים (עיין מ"ש על פעל הו אל ביהושע ז' ז'): בכרים
 כסף. ותיבה זו נלווד שהסנווך לרבים זוגיי יחלף אחת ונתנועותיו
 לשוא לקצר. התיבה רק לא יפול ונהסס סי' הרבים: כ"ג) וישאו
 לפניו. לשים עיניו על מהלכש שלא יבחרו והכסף בידם: כ"ד) אל
 העפל. אל המנודה שבה היה יושב אלישע, והוא וול' ויעפילו (גלה
 לד) שהוראתו ייזדה, ע"ד שהשריון נקרא תחרא (פר' תורה) שלובשו

יתחרה את אויביו ולא יחת, גם היושב צעופל יזיד ויעיז פניו נגד קניו: ויפקד. כ"ל שהיה ראוי לנקדו ויפקד כלו' הזניע וגנז: כ"ו) לבי הלך. הלך לו. לא נתבלבלה דעתי עד שלא ארצה כושפטי גם ויה שיהיה לרחוק: כ"ז) ובזרעך לעולם. זרעך דוקא, לא זרע זרעך (ישעיה כ"ט כ"ח), אחת ובניך כל יומי חייכם, אולי ידעו גם בניו בדבר וידע עם ידו:

ר' ג' **הואל נא ולך**. הוסף ללכת, לך גם צפעס הזאת עונו (עו"ש לנעלה ה' כ"ג), ותרגומתי כדעת רבותי התרלה נא ולך: ה' ואת הברזל. זה אחד מן הנוקמות שבאה בו וולת את ווסכת לנושא הדבור, אם לא נפרשה וול' עם, האחד ופיל הקורה ועם זה כלו' צעשותו זה הברזל נפל; ושם ברזל בן ארבע אותיות השרש, וול' נכריה בא ללשון עבר, אם לא נניח שהריש בו כוספת כונו שרביט מן שבט, ואז עיקרו ברזל, קרוב לפזר ופסל, ושאר היותכות יש להם ווקור או אלאים בלה"ק, זהב וונונו להוב, כסף וול' נכסף נכספת לבית אביך (ויאל) הלבנת הפנים ווגודל התאוה, נחשה ווראה הנחשים וכן אור ה' לנשה עשה לך שרף (חקת) ולא פירש לו יותר והוא עשאו נחשה, גדיל הנדל וון היותכות היקרות כי הוא להן לסיג, עפרת וול' עפר וופני שניה וון העפר שבקבור אותו בקרקע ירבו ויתוספו עליו חלקים ע"י העפר בזון קלר ויה שאין בן בשאר וותכות: ו') וילך הברזל קלב עץ באופן שיהיה ראשו חד כדי להכנס בנקב ברזל הגרון, והשליכו בכל כחו בזוקוס שהופיל הראה, ובדרך גם או השגחה פרטית קרובה וואד וואד לכם נתחב העץ בברזל, וווחות גודל העץ הליף גם הברזל עמו בשונו על פני הוים, שאם היחה כונתו רק להשליך עץ שילל בקרקעית הירדן ותחתיו ילוף הברזל ויה לורך לקלבו? (קלב ר"ל חתך וועשה אוין בכונה לאיזה תשנים וקרוביו ע"י חילוף אותיות חלב וקטב: ט') כחתיסי גם וולה זו תרגומתי כדברי הנופרשים וול' ירידה, רק הונקד עשאה וושרש חתת ביכוני פועל נפעל כונו נקבה וועס האלהים (ר"ה ב' י' ט"ו) וכונתו אורזים להפחידך, ווואלנו נסבו בנפעל שענינו ל' פועל כונו סבבו, נסבו על הבית (וירא: ט') וישלת. מרגלים לראות אם כדברי הנביא בן הדבר, או שלח ווקודם אנשי' לשה לתפוש הווקוס, וזה כ"ל יותר וכן תרגומתי: י"ח) ויסער. וול'

סערה, והשרש קרוב לשער (שערו שער, יחזקאל כ"ז ל"ה) שהסערה חסור שערות בן אדם, ואולי וזה בל"ח שער, ונו יודע אם לא היתה תיבה זו כדבר צפי הוון ב"י, וווננה שם לרעה ואולי גם שם לרעה: י"ג) איבה הוא. וואלנו כה לקוראת פה, ואני והגער ללכה עד כה (וירא). ח"כ אי כה כונו אי פה, אם הוא פה או פה, כלו' באיזה ווקוס: ט"ו) וישכם... לקוס. קס ווונעתו קודם וונהג בני אדם או קודם וונהגו בשאר הימים, וכן וושכיוני קוס (מהלים קכ"ז: י"ח) וירדו אליו. דעתי נוטה לומר שהראוי ויעלו, שאלישע היה יושב על ההר בגובהה של עיר (פס' י"ז), ולומר שהם הווקופים את העיר היו על הר יותר גבוה עד שילדק לומר עליהם שירדו אל אלישע כ"ל רחוק, וכן וירדתי על ההרים (סופטים י"א ל"ז) נדחקו לפרשו ארד מן המלפפה להרים הגמוכים וווננה, ו"ו' כ"ל שהכותב או הוועתיק אגב שטפיה לא דק וכתב וירדתי בזוקוס ועליתי: בסנוריים. הואה ואינו יודע ויה רואה (רש"י), וכן באנשי סדום (וירא) לא שנתעורו ווונש שא"כ היו חדלים ונקש פתח בית לוט וגם חתניו לא היו ונחקים עליו בהגידו להם כי וושחית ה' את העיר, רק נראה להם הפתח בזוקוס שאינו, והכתוב לא חס להגידנו שם אל ויה יחסו הדבר; ואולי סנוריים וון שנה אור: כ"ב) האשר שצית וגו'. גם רשעי מלכו ישראל היו וורחמים על אנשי שנים ולא היו הורגים אותם: כ"ג) ויברה וגו'. לפי ווקונו הוראתו תיקון סעודה כדברי כל הוופרשים, ויש שחזרוהו אל יברו עליו חברים (איוב מ' ל') ואינו משל צרור, לפי שיש לפרש יחפרו סניבותיו חפירה בקרקע וכן תרגם גם שדל, ואולי גם כאן ווקורו חפירה, וול' חפירה נהימה הוראת תיקון כונו בקברי אשר כריתי לי (ויחי) נוכל לפרשו אשר תקנתי: ולא יספו וגו'. בן הדד לא חדל וושגחתו לישראל כל יונו, רק עמו לא כסו על חסד ישראל עוים ולא באו עוד בארץ לשלול שלל ולבזבז: כ"ה) דביוגים. ויה שזב מן היונים שגאחם לחם, ולפי הכתיב חרו יונים, חרא בל' ערבו הוליה רעי (פוליפזאן), וגם בת"כ מס' מענית (ט'). וואלנו חריא דעזי, נואת עזים: כ"ז) אל יושיעך. אל ל' בקשה, וחסרה תובת אם הנשונעת ווחוך קול הוודבר, אם לא יושיעך נא: ל"ב) וולפגיו. וושריו הרגילים לעמוד לפניו: הראיתם. ריש דגושה, וישגה עוד בונהרא, ולקדונונינו שבע כפולות בגדלפדת (ספר יצירה): ולחנהם

אותו. דרך העברה אמר כן, כלו' ראוי הוא לכך, וגם יהודים צדקסו
הוליה שבועתו מפיו ותכף כשגלת המלאך כחחרטו, ובצואו הוא צעניו
דבר כל' נחת לכבדו הנה זאת הרעה וגו', וזהו ולחמתם אותו, כלו'
ונעו ונונו ומהכנס טרם יבוא אדוניו וילוח לו לחדול. מהרגני: ל"ג)
וזה אחיל לה' עוד. יהודים לא הרע לעשות כאלה והסיר את
ונצח הצעל (ג' ב'), רק בחטאת ירבעם דבק, ובצדודת העגלים כונחו
לה', ובצוא הרעה שם מוצתו צה' ועשה תשובה ולבש שק ולא הועיל
לו, ועכשו הוא נועק עד כאן הגיע חרון אף ה' עלינו ולא הועילה
לי צטחוני צו, ולמה הצטח צו עוד?

ד' א') בשער שומרון. שער אולי נוקדו ערה שענינו שפך
וגלה, ושין נוספת ונלחנו צחינת שלהבת, שקערורות ורבות כנוהק,
וונתלה היתה הוראת שם זה פתח העיר (והשער סגרו, יהושע ז'
ז), ואח"כ הושאל להורות נוקם כניסה אף בלא פתח (ויעמוד נושה
בשיר המחנה, תשא), ואח"כ להורות העיר עלמה (והנחת בשעריך
ראה), ונחחר שהיה נשפטם להניח נוקם פנוי צין העיר לבחוס ובו
דניס דין נקראת גם אסיפת הדינים או הזקנים בשם שער (ובל"ז
עלה השער, רות ד' א'), ובמקום פנוי כזה סמוך לפתח העיר היו
נוכרים חבואה ע"כ ונלחנו שער גם להוראה זו (כאן), ויון הוראה
זו ילא לו שם שער (בל"ח שיעור) להוראת וודה וקנצ (נואה שערים,
תולדות): צ' ארבות. ושרש ארבי, חלונות בחומת העיר רחבות
ובפנים וקלרות מנחון שאחריהם יושבים אורבים ונורים בקשת, וכאן
הוראתו כמו צפר' נח חלונות בשמים להוטיר דרך שם, ודרך לעג אומר
ענה הראו שה' יעשה לו חלונות בשמים ויוטיר לנו דגן וקנוח, או
כמו שחרגם שד"ל (בהחסר מלת אים) גם אים ה' יעשה ארובות בשמים
היהיה כדבר הזה, שופע רב כזה שאפילו ציווי שבע (דוק דמיון שני
השמות שופע ושופע) לא היה כנוה? ו' וילכי החתיה. נושלים על
פלכים קטנים בשיפולי הר הלכנו (ענו"ש בנ"א סוף סי' יו"ד): ט' לא
כן. לא טוב, כמו כן צנות ללפתד דברות, ל' את הכיור ואת כנו,
(תשא), שפת אמת תכון לעד (משלי י"ג י"ט), ונוהתיבה נלמד שועשה
טוב יתקיים, ונועשה הרע נקרה ג"כ און עונל שוא ושקר להורות של"ז
יתקיים ולא יעשה פרי: וחכיכו. ונמתין, וכן הוראתו בכל נוקם,

ואם נשתמש צו להוראת תקוה (וחכיתי לה', ישעיה ח' י"ז) הוא ע"ד
השאלה: ונלחנו עין: יש צענינו חטא ועונש, כמו גדול עוגו ונשא
(ברחשית), וכן כל כדפי שם עון (חטאת, פשע, חון וגו') יש להם ג"כ
הוראת עונש, שהעון והעונש באחד הם באים, ונלחנו ע"ד כל התלחה
אשר ונלחתם בדרך (יתרו): י' אל שער העיר. אותו שוער שעליו
נוטלת שוירת שער העיר באותה האשמות, והוא קרא השוערים
האחרים הסוככים על ווטתם: י"ב) אגידה. הוראת שרש זה בכל נוקם
היא הודעת דבר הנעלם והשנוע, ספור דברים, פתרון חידה (סופטים
י"ד י"ב), או גלוי (וחשבה: י"ג) סגם ככל המון וגו'. גם הסוכים
הם בהמון ישראל הגשורים, או בהמון ישראל שכבר נוחו, שכלה
בהם מעותרים כולם למות צדענ; ודעתי נוטה שגם כאן (כמו צ"ב

ו' ג') הועמקה שיטה אחת פעמים: והיה כחזו

ויקחו נח חמשה וין הסוסים הגשורים אשר

נשארו בה סגם ככל המון ישראל אשר

חנו ונשלה ונראה,

וטעה המעתיק צין אשר לאשר, וכפל שיטה שניה בטעות: י"ד) רב
סוסים. שנים אנשים רוכבים על סוסים, וכן פירש גם שד"ל: ט"ז)
אחרים. אחרי מחנה ארם לרגל אים נתחבאו בשדה: וכלים.
כלי מלחמה: בחפזם. לפי הקרי הוא נבנין קל או הוא שם דבר
ולפי הכתיב נבנין נפעל, ונלחנו ויהי דוד נחפו (ש"א כ"ג כ"ז): ט"ז)
ויצאו. אים אים נאנשי הצבא צוז לכף וזהב וכלים לעלמו, רק הקנוח
ללחם והשעורים לבהמה נראה שהיו באולרות נוחה ארם, והולחים
נשם עבדי יהודים והציוחם לשער שומרון ושם נוכרום צול ונחירם
לנולך, ע"כ הפקיד על השער את השליש לשמור שהמוכרים לא יקחו
לעלמם וין הכסף או יוכרו הקנוח והשעורים ביותר וון השער הקלוב,
והעם נחרחרו פן יונע. וזהם לקנות כפי חפצם נאספו עליו עד שנפל
ארגה ורימסוהו:

ח' א') כי קרא ה' לרעב. רעב זה היה כבר קודם
נולד צן סדר על שומרון, וכן כחזו למעלה (ו' כ"ה) ויהי רעב גדול
בשומרון והנה לרום עליה, כלו' צעוד שהרעב צעיר באו וגרו עליה,
ובצו גדל הרעב (ואד: ג') ותלא. משום עירבה אל ביתם ואל

שדה. שהחזיקו בהם זרים בעודה בארץ פלשתים: ד' אל גחזי.
 קבלת רז"ל שארבעה המזוועים היו גחזי ושלשה בניו, ומאחר שהמלך
 מודבר עונו נראה שגרפא מזרעתו, אולי בשכר חרדתו לשגר את העם
 ויבאו לבזות את יוחנה ארם; או מחוץ לעיר דבר המלך עם גחזי, בשדה
 כרם או גן, ושם היה יכול לדבר עונו אף כי מזווע הוא, וזהו שכתב
 ותלא ללעוק ולא כתב ותבוא, שהביאה למוקום פתוח תקרא יליאה,
 כמו וילאו אל מודבר שור (בשלח: ו') סריוס. מלה נכריה ומוקבלת
 בלש"ק ומוקרה שר והוראתה מונונה, ומאחר שרוב מונונים אלו היו
 מסורסים, נדבקה להוראת שר גם הוראת מסורם, ובפוטופר לא ילענו
 אה שר או מסורם היה, אונת הוא שהיתה לו אשה, אך מאחר שנשאה
 עיניה אל יוסף אולי אישה מסורם היה, וכל מלכי ישראל היו להם
 נשים רבות וזהו שזכיר בכל מלך ומלך שם אנוה, ולא הודיע לנו
 בחיי המלך הקודם שם אשתו לפי שגשים רבות היו לו (ד"ה ז' י"א
 כ"א), וא"כ גם סריוס כסריוסי אחשוורוש היו לו, ואעפ"י שזוהי תורה
 ובארמכס לא תעשו (אומר) לבהמות, וכ"ש לבני אדם, או עברו על
 לווי זה, או נכרים היו: תבואת השדה שוים, ואולי ראוי להקרא
 בשם תבואה כל מין ריוח שגא לאדם ו"ו: ז') ויבא אלישע דמשק.
 אחר שנכנע אחאז (מ"ה סוף סי' כ"א) נתאחר אליהו להמליך את
 יהוא ואת חזאל העתידים לנקום נקונת ה' בבית אחאז, ועתה בא
 יום פקודתם: איש האלהים. הגוים עע"ז היו מואמינים בכל
 האלהים רק היו סוברים שלכל אחד ואחד יש נושטר על עם או
 מדינה מיוחדת, וידע בן הדד מייכולת ה' ע"י מעשה נעמן: ט') ונכה.
 כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות; וכל טוב דמשק. מיני חכילה
 ובגדים וכלים: י') חיה תחיה, המוקור מורה שהכחן לו צוף, והין
 ללמוד מודברי חזאל לבן הדד, שהוא אולי כחש לו: י"א) ויעמוד.
 העמוד וסוף פניו בשתי ידיו כאדם אבלי וישם. ידיו על פניו: עד
 צה. עד סונוך לערב, וול' וירא העם כי בשש נושה (תשא), וכן ויחילו
 עד צה (שופטים ג' כ"ה), וחזאל היה חושב ששקוע בחזיונותיו הוא
 והמתין עליו עד שראהו בוכה, ואז לא יכול עוד להתאפק ושאל לו
 מדוע אדני בכה: י"ב) תרטש. תכרית, וקרוב לשרש לטש, שלוש
 חרב וחליק ומוכלה חלקי הכרזל נושני נדדיו עד שפי החרב חד: ט"ו)
 המוכבר. מעשה קליעה כמו ואת כביר העזים שונה מראשותיו (ש"ה

י"ט י"ג): וימלך חזאל. חמה שכתב שם חזאל בסוף הפסוק נראה
 שכן הדד מעלנו לקח המוכבר ופרשו על פניו, ולא חזאל הקריב מותו:
 ע"ז) ויהושפט מלך יהודה. בהיותו עוד בחיים המליך את
 בנו (ד"ה ז' כ"א ג') ולאחיו נתן מנחות וערים בצורות, אולי הרגיש
 כי קנאת אחים ביניהם ומפץ להשלימם ולא הועיל, ויהורם אחר
 מות אביו הרגם (שם ד'); ויש בתשבוך ימי המלכים האלה אתה חילוק
 בין סיפור לסיפור ובקשו המפרשים להכריע ופונתם רזויה: כ') מלך.
 מבני עמם, ומימי דוד עד עכשו היו רודים בהם נבזים או מלכים
 מבני ישראל (עמ"ש סוף ו"ה): כ"א) מעוררה. כמו שעירה, ארץ אדום:
 קס לילה. בתשכת לילה באו אדום על ישראל, והעם כלו הרגלים
 נסו לאחליהם, והוא נשאר שם עם הרוב, ד"ל עם רכב ברזל שלו או
 עם פרשיו (עמ"ש למעלה ז' י"ד), ואדום סבבו אותו ואת שרי פרשיו,
 והם במתי מספר הכוס והבקיעים ומלטו נפסם ושבו אל ארמם: כ"ב)
 לצנה. עיר בגלילת יהודה (יהושע י' כ"ט) וקרובה לאדום ומרדו
 ביהורם והתחברו אל אויביו: כ"ג) עתליהו. לא נזכר בעמרי שענד
 את הצעל, רק דבק בתעלת ירבעם שעשה פסל ותמונה לה', ושם
 עתליהו עת לה', ואעפ"י שיש לקיים דברי המפרשים שעתליהו היתה
 בת אחאז (י"ח) ובת בתו של עמרי וקורא אותה בתו שבני בנים הם
 כבנים, ו"מ כ"ל שלפי הפשט נזכר לונור ג"כ שעתליהו איננה בת אחאז
 הנזכרת צפ' י"ח, ושמי גשים ממספתת מלכי ישראל היו לו אחת בת
 עמרי ואחות אחאז והוא עתליהו, ואחת בת אחאז ולא נודע שמה,
 וגם בד"ה כ"ב ז' קורא לעתליהו בת עמרי ולא בת אחאז ונסי' כ"א
 ו' אומר שהיתה לו בת אחאז לאשה, ושם פס' י"ז מספר שגשים
 רבות היו לו ונהרגו ע"י הפלשתים והערבים ולא נשאר כי אם יהואחז
 (אחזיהו, ה' אחז, חומך ומחזיק), קטון בניו שנולדו צודאי עם אנו
 עתליהו: כ"ט) וישב. שב מארץ הגדי שבה רמות גלעד לארץ כנען
 ונתעכב בירעאל, אולי אחרת טוב להתרפא ממצת חרב או חנית:

ט"א) רמת גלעד. לא מלאנוהו מפורם רק מספור זה
 נראה שהארמנים מחלו את יבואם במלחמה, אך העיר רמות גלעד
 נפלה ביד ישראל, ויהורם שב אחור להתרפא בירעאל, רק שריו וחילו
 נתעכבו איזה זמן ברמות גלעד, ויפחתם פן בנסעם משם ישוב חזאל

ויכבשה שנית (פס' י"ד: ד') הנער הנער הנביא. הנער הנביא
הנביאים: ו') ויקם וגו'. יהוא; וילק. הנער הנביא: י"ח) הושג ע.
שרשו קרוב לשרש שנה שהוראתו טעה, ורועי יהוא האמינו שזא הנער
הנביא להוכיחו על איזה עון שעשה ולאיים עליו, וכדי להסיר מונו
פחד העונש קראו לנביא בשם נשוגע: ואת שיחו. תוכחותיו שהוא
וחזיריו רגילים להוכיח לכל אדם ולא זא אלו לשום דבר (ויחזר: י"ג)
בגדו. מעילו, שפשו נעליהם בהיותם יושבים בצית: אל גרם
המעלות. ון הצית שהשרים יושבים שם לחדר שבו נכנס יהוא
עם הנער הנביא היו מעלות, שמים או שלש, ועליהם שמו בגדיהם
לעשות כוון כסא: י"ד) ויורם. לצאו ושריו היו מתעכבים ברמות
גלעד: י"ז) וגדל. לרית, טירה, נופה, עופל, בוחן, נרדפים ואין
להכריע ביניהם. מגדל הוא הגובה וכולם; לרית, גם הוא גובה ואולי
נושם היו לורחים בקול גדול להזהיר את העם שישמרו יוסכנת דליקה
או מים שוטפים או אויב; טירה, מקום בצור לנטור ולשמור בו כלי
סגולה; נופה שמונו יראה למרחוק; עופל, נו'. ויעפילו לעלות אל רחש
ההר (שלח לך) שענינו ויעיזו, וקום נולדה שרק עו פנים יקרב
ללכה; בוחן נשרש בחן, שיבחן חוזק חומותיו הצורות וילאו הצדים
לכשה שפעת. נו' כי שפע ימים יינקו (וזאת הצרכה) וחסה כבד:
השלוש. ויה זה ועל ויה זה, האם נפלה רמות גלעד שנית ציד חזאל
ואנשי הצבא נהרגו ואלה הם אנשי חזאל הבאים עלי, או הם אנשי
צבא ישראל שנולטו מידו ושבים אליו: י"ח) ויה לך ולשלוש. ע"ד
ויה לי ולך איש האלהים (נו"א י"ז י"ח), ויה איכפת לך אם אבוא
לשלוש או לנלחמה: כ') והונהג וגו'. גם אלה דברי הנופה, מונהג
אנשי החיל שאחריו ההולכים אנה ואנה ולא בצורה וסדר, או מאופן
וונהג הרכב או הסוס שהשליש ההולך לפני הצבא רוכב עליו נראה
שהוא יהוא: כ"ח) ויאמר יהורם. לנופה או לשומר סוסיו ורכבו:
בחלקת וגו'. בדרך אלל חלקת נבות (פס' כ"ה: כ"ז) כראות.
כשהבחין שהוא יהוא באמת: עד זכוני וגו'. עד שיראו זכוני אמן
ווי ישלם עונך; ואיזבל אולי היתה מונהג לכבוד האשרה, והיתה עושה
עם נביאים ועשה כשפים, וידוע שהאשרה, היא Astarte או ה'ת, היתה
נודעת כאלילת המכשפים העושים לטיהם לאור הלונה: כ"ג)
ורוה. ונועשה יפתח עם נוך בני עמון, וגם ונועשה בן סדר עם

אחאב נראה שהיה נשפט לקרוח לאויביו לשלום או לנלחמה טרה
ולחמו, ויהוא שלא הניח לרוכבים לצוא ולהגיד ליהורם שלנלחמה הוא
זא מרמה עשה סיוורם בטח בו וילא לקראתו: כ"ד) מלא ידו
בקשת. אחזו צידו מעל שכמו: בין זרעיו. באמצע גבו, ובגלית
(ס"א י"ז ו') כתוב בין כתפיו בגובה גבו: כ"ה) שלשו. נהג רכבו, או
אנשי חילו תחתיו: רכבים למדיס. שנינו היינו מאהובי אחאב
ומבחריו, וא"כ לא היה לי לשפוך דם צנו לולי ליה לי כן בשם ה':
כסא וגו'. מל' לא תשא את שם ה' אלהיך. דבר עליו וגזר את הגזרה
הזאת: כ"ו) אם לא וגו'. בדה מעלמן נבואה זו אליו ע"י נביא לנקות
עלמו, וכן עשה אח"כ בלדיק ונקי מהריגת בני אחאב: שא השליכהו
וגו'. קיום בו דבר ה' וגם הסירהו נושם הדרך שלא ירמוסוהו: כ"ז)
יבלעם. ומגדו, ערום בגחלת מנשה בארץ בעקן: ל') ותשם. בפוך
עירי. ותתקן, ותיפה, נו' ושם דרך (מהלים כ'), ונתכונה לאיים
עליו, בדעתה שאף אם תתחן לא ישמע בקולה, ואם ימותנה ממות
ויהת נדיב ולא וימת נבל, וידענה אשת אומן לב, ואין לומר שעשתה
כל זאת להתיפות בעיניו כדי שתחשק נפשו צה, שולבד כי כבר באה
ביומם, אם כונתה למנוח חן בעיני יהוא לא היתה מקללת אותו
באמרה השלוש זמרי וגו', כלו' אמה העושה ונעשה זמרי, ההורג
אדוניו, השלוש לך, לעג וקללה: ל"ג) שנתוה. הסירהו מנוקומה, וצידו
הראה להם שיפלוה ון החלון: אל הקירה. אל קיר בית איזבל שהיה
מוחן לעיר בשדה (בחלק ירעאל, פס' ל"ו) סמוך לשער העיר: ל"ז)
כדון. הכלבים טרפו ושסעו גופה וסחבו איבריה אנה ואנה ופזרום
(לאכלם לאטם) כדון שיפזרוהו על פני השדה:

י"ח) האמנים. אומני בני אחאב, המוחכים ומגדלים אותם
כנו ויהי אמן את הדסה (אסתר ב' ו'), נו' ונעשה ידי אמן (שה"ש
ז' ב') שקנה בקיאות בנולחתו בעשותו אותה. וימם רבים בחכמה
ובאמונה, ויש לפעל אמן הוראת קיום, כי לא תאנונו (נעשה ז' ו')
לא תתקיינו, ויאמנו דבריכם (מקץ) ויתקיימו, ויתאמתו; ואמונה ואמת
דבר קיים ונאמן ומתמיד (ויהי ידיו אמונה, בשלח); אמן ואמן! כן יהיה
ויתקיים, ואולי מקור כולם הוא אם, ותו זמן שלהם כוספת, גידול
האם את צניה בשום שלל ובהתנודת חרדתה עליהם; וגם האמנות

(לנוטה י"ת ט"ז) שענינו המוזנות, מהוראת קיום והעמדה, לפי שהן
 נעמוד וננסע לנשקוף: ב' מוצר- וול' לא יצר ויהם (נח) שיצר
 נזריו ללכודו והכשק. כלי זיין, ואולי גם בהוראתו נשיקת שפתים
 הוא נמולת שק שבהברתה מורה קול שפתים נשקות וג' קול הכאת
 כלי זיין, ונולאו ישתקשקון ברחובות (נחום ב' ה') יהונו בקולם, כושק
 גבים (ישעיה ל"ג ד') כקול המית ווי ההרים הנפלים בכח לגבים
 ולבורות, ושק שענינו אמתחת היא וולה קדונית נמולאת בהרבה
 לשונות, ואולי יש לה קורבה עם לג וילג שענינו העונות דבר נוקוס
 ניוחד, והשק עשוי לשונות בו אוכל וכלים: ג') וראיתם. ובקרתם,
 כמו כי ראיתי צננו לי מולך (ש"א ט"ז א'), וכן נשרש חזה ואתה
 מחזה מכל העם (יתרו): על בית. בעצור בית אדוניכם ולהשאיר להם
 הנלוכה: ד') לא עמדו לפניה. אולי שרי שונרון לא ידעו מניחת
 יהורם ואחזיה כ"א ע"י ספרי יהוא אליהם, וחצנו שלא צמורה הרגם,
 רק נלחם וגבר עליהם: ו') ובני המולך. גם זה היה כתוב בספר
 (כדברי רש"י) שאל"כ למה חוזר ומגיד שבני אחאב שבעים היו וכבר
 התחיל הענין בהם? וכונת יהוא בהזכיר להם נוסף בני אחאב היתה
 לומר הרגום כולם, וכן צפ' ז' אומר וישחטו שבעים איש כל' שחטום
 כולם: ז') צדודים. בשלים, כמו שני דודאי תאנים (ירמיה כ"ד א'):
 ט') נדיקים אתם וגו'. אולי אתם אומרים כן, שהאשמה עלי, אך
 נוי שם בלב שרי שונרון להרוג את בני אדוניהם ואני לא נזיתיו
 להם; או גם אם הודיע לעם ויה שכתב להם, עדין היו יכולים להלחם
 על בית אדוניהם ולמה בחרו לבגוד בהם: י"ב) בית עקד הרעים.
 נוקוס מלון לרועים (יהונתן) ששם עוקדים מלחנם או לשחוט או
 לגזוז: י"ג) בני המולך וגו'. בני יהורם ובני איזבל, ושבעים בני
 אחאב לא בניו ממש רק בני בניו: ט"ז) ה' יש את לבבך ישר. תיבת
 את לפני הנושא, ה' לבבך ישר עווי: ט"ח) וירכבו. שרי יהוא
 או עבדיו תקנו נוקוס ברכב לשבתו: י"ט) בעקבה. צמורה, מל' עקב
 הרגלים שהוא נואחוריהן, ואיש מרמה נוסתת וזח נולד העקב ולא
 נולד פנים, ומל' עקב גם נולת עקב תשועון, שהוראתה אחרית וסוף:
 ע"ר ה'. יום החנה ובקשה (עמו"ש ש"א כ"א ח'): כ"א) פה לפה.
 מליצה לקוחה ונשיקת איש את רעהו ששני הפנים קרבים זה לזה,
 והוראתה נולוי גנור וקורבת דבר אל דבר: כ"ב) המלתחה. שרשו

לתח הפוך מן החל (רד"ק), ונקרא המעול ג"כ חכריך (אסתר ח' ט"ו)
 ונשרש כרך שכל' חכמי הוראתו חל (והחל לא חחלת, יחזקאל י"ז
 ד'), ח"כ הנולתחה הוא הארגו ששונרים בו הנעילים, או הנעילים
 עמום: כ"ה) וילכו. הלך והרוג (בני ביתם של עובדי הבעל) אי
 הלכו הלך והשך פגריהם על פני חולות, עד עיר בית הבעל.
 בכל חלק העיר ששמו עיר בית הבעל: כ"ו) וישרפוה. יחיד אחר
 רבים לנקבות (עמ"ש ו"א ה' ג'), ומלכד מנצח הבעל ונצות אחרות
 היו שם: כ"ז) למלאות. קרי, וכתיב למחרת עמו"ש למעלה ו' כ"ה:
 ל') בני רבעים. כמו בני רבעים, דור חנושי, והראיה פקד עון
 אבת על בני ועל בני על שלשים ועל רבעים (מש"א: ל"ב)
 לקלות. שרשו קלה מל' קלה וקן וקרוב לקלן, התחיל לקלון ונקלטה
 וישבי ארץ סימן ועונו.

י"א ב' יושבע. ב"ב י"א כתוב בפירוש שהיתה
 אשת יהודע הכהן הגדול: ד') לכרי. ע"ד כל איש שמן וכל איש חיל
 (שופטים ג' כ"ט) שרי המאות שעל האזניים, שחלקם שמן, ע"כ נקראו
 כרי כמו הכבשים השמנים (שמואל א' ט"ו ט'): ולר"גים. פירשתיו
 צ"א כ"ז: ה') השלשית נכס. נראה שהכרי והרעים נשפטה לשמש
 שבוע אחת חליפות ונחלקים לג' משמרות: באי השבת ושמרי.
 אותם שחלה משמרתם באותו שבוע ישמרו החדר שבו היה נוחבא
 בן המלך צבות ה' בללעות שעשה שלמה בזיוע סניב להיכל ולדביר
 (מ"א ו' ה'): ו') והשלשית. שתי השלישיות שהן יולאי השבת כלו'
 שיואלים חפשי בשבוע ההוא ישמרו שני השערים ביום המולך את יואש:
 חס"ה. משרש נסח (ונסחתם ועל האדמה, חב"ה) ל' הסרה וחליפין,
 קלתם בנקר וקלתם בלהרים וקלתם בערב; ויהודע ירא פן תהי יד
 העם עם עתליה, שאל"כ נואחר ששונרי ראש המלך היו עמו שמירות
 האלה למה? ז') וסתי ה' יד וגו'. הם שתי השלישיות הנזכרות צפ'
 ו' שהיו יולאי השבת: ח') הסדרות. צ"ן שחלית, מל' סדר (ולא
 סדרים, חוב' י' י"ב), שורות אנשי החיל, ומל' זה אולי ג"כ חוט
 השדרה, שיש בה ללעות בסדר זו אחר זו: י') השלטים. מל' שלט,
 שבהם לא בלבד היו נגינים על עמום רק היו גם שלטים באויביהם
 ונלחם אותם, אולי היו נואחתם נגינים שיש להם באמצעם כוון

רווח להכות ולהוניה: י"ח) למזבח ולבית. בחלל שבין קירות הבית והמזבח שבאוונע הבית: י"ג) ואת העדות. שאר עדיי המלכים, ונחלנו בשאלו שהיתה לו אלעדה על זרועו, וגם אותה הביא הנער העמלקי לדוד, א"כ גם היא מעדיי המלוכה היתה: י"ג) ה"רלין העם. תרגומתי כנהוג העם הרגים אל צית המוקדש, ויש ג"כ לוור שנועה קול הרגים שהם שומרי ראש המלך וקול העם וחסרה זו החצורה, ובד"ה ז' (כ"ג י"ג) כתוב קול העם הרגים: י"ד) על העמוד. אין לפרש הלל אחד נושני העמודים יבין וצועז שהם היו באולם ונשיחת יואש היתה בעזרת הכהנים (ד"ה ז' ד' ט); ור"ל על ועמודה, על גוקוס גבוה שרגיל המלך לעמוד שם, והמזבח לד"ה הנקרא בשם רש"י (אולי אחד ותלמידיו תלמידיו ואינו רש"י עצמו, שכן מביא פעמים רבות דברי רש"י במלכים) פירש שהוא הכיור שעשה שלמה לפני המזבח חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו ושלש אמות קומוהו ועליו צדק על צרכיו (ד"ה א' ו' י"ג), וכמו: ט"ו) אל מזבח לשדרת. לו אותה עד ביתה בין שתי שורות של גבורים שהעם לא ישלטו בה: ט"ז) ידים. מהלך בין שתי השורות; או בקיר העזרה היה פתח פתוח לבית המלך ופתחו השדרות כלו' אחת ושורות הרגים שעל פני קיר הבית, ונתנו לה ווקוס ללאת דרך שם: י"ז) בין ה' וגו'. המלך והעם כרתו ברית כלו' הצטיחו לשנוור יוהיוס ההוא והלאה תורת ה', ואת"כ המלך הצטיח לעם שינהלם בנחת, והם הצטיחו שיעבדוהו באמונה: י"ח) פקדתי מפורש בד"ה ז' (כ"ג י"ח) הקים שניה ושורות הכהנים והלויים שתקן דוד (ד"ה א' כ"ד) ובטלו בניו יהורם אחזיה ועתליה:

י"ב א) יהואש. ה' יש, כונו אה אש להמין ולהשמיל (ש"ז י"ד י"ט) ועל דורות כאלה ראויים דברי המזמר (תהלים ע"ח) ויפתוהו בפיסה... ולבם לא נכון עמו, שהיו קוראים לבניהם בשם ה' אחזיה עפליה יהואש והיו עוזביו ה' לעבוד אלהים אחרים: ז' לביה. וול' תאוני לביה (שה"ש ז' ד'), והלבי הוא חיה יפת תאר (gazzella) ושמה מוכיח עליה, וול' ארמוני לבא ענינו חפץ (דניאל ה' י"ט), או הורחת שם לביה, לבי יה, ה' חפץ: ה') כסף עזר. עובר לסוחר, להוציא כלים שיתנדבו לצורך צה"ו, (שד"ל), ובסוף הימים בטעות גם בני יהודה אחר ע"ז ואין שם עוד מרים תרומות ומעשרות, ואין להם לכהני ה',

לקחו להם כסף צדק הבית, כלו' מה שהתנדבו אותם שנגע אלהים בלבם, או ערך נפשם ואנשי ביתם, או ערך בתיהם ושדותיהם (בחקתי) ועשו בכל כסף זה דין חרם שהוא לכהנים, וכן (פ' י"ז) מה שהגית גם יהואש לכהנים שיקחו להם כסף מטאות ואשמות תחת הקריב. דם וחלב צהונה ע"ג המזבח והבשר יהיה גחלל לכהנים ליום ולילה כושפט, הורחת שעה היתה, שאל"כ צמה יתפרנסו הכהנים? ולפרש כדברי שד"ל שר"ל שבכסף זה היו הכהנים קונים הבהמות לקרבן מטאת ואשם ונקריבים אותן, או כדברי שאר המפרשים שבמותר הכסף לוקחים עולת קיץ למזבח (רש"י) כפי מדרש רז"ל בתמורה לא נראה לפי הפשט; ובד"ה ז' (כ"ד ט') כתוב שהעבירו קול ביהודה ובירושלים להביא משאת נושא במודבר, כלו' להרים מנכסיהם תרומה לחזק צדקי צה"מ הנבנה זה מאתים שנה ולריך לחיזוק כונו שהרימו צ"י במודבר תרומה למשכן עפ"י נושא, ומשאת משרש גשא ומרומה מן הרים כרדפים: ו') מואת מכונו. עד עתה כל ונתנדב כסף היה נותן לכהן אהבנו ומיודעו, ומעתה יוסיפו הכהנים לקחת לענוס הכסף, רק יקבלו ג"כ על עצמם לחזק צדק הבית משלהם: צדק הפוך באותיותיו ובענינו משרש דבק וכן לחץ וחלץ: ט') ויאתו. משרש אוח או אית כל"א וש, אמרו לעשות כן, ואולי גם שרש אחת שענינו צוא ותיבת אית שהבא אל ווקוס ישנו שם: לבלתי קחת כסף וגו'. אם מוסיפים לקחת הכסף לענוס לא יקיה צו די לפרנסתם ולצדק הבית, ומאחר שידע העם שכל כסף תרומתם לצדק הבית ירצו להביא, וכן היה (ד"ה שם פס' יו"ד): י"ח) וילרו וימנו. היו מונים הכסף ועושים מונו לדרות בערך קלוב כושפט עוד היום בארצות הקדם: י"ג) ולבנים. הם כדברי רש"י הארדכלין ר"ל ראשי האומנות שהגודרים בוגי החומה תלמידיהם עושים הולאה על פיהם: י"ד) מזמרות. פירשתיו צו"א ז' ו': י"ט) אשר הקדישו וגו'. גם יהורם ואחזיהו ע"עו הקדישו ממנונס לה': כ"א) ויכו וגו'. ובד"ה ז' (כ"ד כ"ה) מספר שהרגוהו על מטתו ולא קברוהו עם אבותיו בקברות המלכים:

י"ג ז') כמנהג. יחיד אחר רבים לנקבות: ה') נושיע. אעפ"י שנראה משני פסוקים אלה שמיד אחר שחלה יהואחז את ה' הקים ה' לישראל נושיע, (איתו גבור חיל שינא וצא לפניהם והעיר

זהם רוח גבורה, ו"ו נ"ל, נגד דעת הח' פיליפוזאן וכפ"י שאר הופרשים, שמושיע זה הוא יהואש בן יהואחז המוכה את ארם בימי בן הדד בן חזאל, שכן הוא אוויר (פס' ג') שה' נתנם בידו חזאל ובניו כל הימים, ושחזאל לחץ את ישראל כל ימי יהואחז (פס' כ"ג), ולוויר שכאן מודבר בתשועה עוברת לא קיימת לא נראה שכן כתוב וישבו בני ישראל באהליהם כמיוול שלשום: ו') זה הלך. הראוי הלכו כמו סרו שבראש הפסוק, וחסרה ה"ו מפני ו"ו של וגם שאחריה (עיין בנושטדל על פס' קצתי בחיי, תולדות), ור"ל גם אחר שהקים להם נושיע לא חדלו ונעבדה עגלי ירבעם, ועל מטאס זה נוסף שהיו מנאפים באשרות ביערי הקדשים והקדשות: ז') כי לא השאיר. נוסב לפס' ד', כי לחץ אותם. ונלך ארם, או תהיה הורחת כי כונו בפסוק כי מנשה הבכור (ויחי) הורחת אעפ"י, ונוסב לפסוק שלפניו, אעפ"י שאזדס מלך ארם עכ"ז לא סרו ומטאחס: י"ג) אשר כלחם עם אמזיה. כנוספר למוטה סי' י"ד: ט"ו) ויקח אליו. ל' קצר כונו קחם נא אלי (ויחי), ויקח ויבא אליו: ט"ז) הרכב ידך. שרג ידך על הקשת כאדם הרוכב שרגלו אחת מוכאן ורגלו אחת מוכאן: י"ז) קדויה. לרות וזרחית שבה ארץ ארם: לה'. כונו חרב לה' ולגרעון (שופטים ז' כ') לכבוד ה' ולתפארת שמו: י"ח) הכ' ארצה. ולא השמימה, להורות מפלחם: י"ט) להכות. לווז צווקוס ב"ת, בהכותך, אם היית מוכה, וקלף עליו לפי שאחר שאמר לו והכית וגו' עד כלה היה לו לירות פעמים הרבה כאומר אלחם גם ולחמות הרבה עד שאכלס, עכשו שירה ג' פעמים בלבד נראה כבוטח בגבורהו שבג' פעמים יכס עד כלה: כ') בוא שנה. בבוא כל שנה ושנה אחר שאספו תבואתם אל הבית היו באים גדודי מואב לבז, וזהו שכתב יבאו צעהיד ע"ד ככה יעשה איוב, ל' התמודה: כ"א) וישליכו וגו'. מסיפור זה נראה שלא היה מנהגם לכסות מתייהם באדמות עפר רק היו חופרים להם קבר ונושכזים אותם בו ונוכסים פי הקבר באנן או בדלת ברזל, באופן שצפתוח הקבר יראו עמונה הקבור בו, וכותב סיפור זה לא הוסיף וולה להודיענו אם יחסו הדבר לנכס אם לא: כ"ב) וישב וגו'. הלך הוא לנולחנה על ארם בצטחו על דברי אלישע, ונראה שיחואש זה גבור חיל היה והעיר ג"כ גבורת ישראל שכן קראו הכתוב נושיע (פס' ה'), ואחר שכתוב שחזאל לא השאיר ליהואחז כ"א עשרת אלפים

רגלי, מלחנו גד"ה (כ' כ"ה ו') שנינווי אמזיה מלך יהודה שבר מישראל מואה אלף גבור חיל, א"כ נהעורה גבורת המון העם ולמדו ידוהם לתפוש בלו מלחמה והיו לאדירים:

י"ד ג') רק לא כדוד אביו. שכונו היתה לבנות בית מיוחד לה' לולא דבר ה' אליו ע"י נתן הנביא (ש"ב ז' י"ג י"ג) ששלמה בנו יבנה הבית, ואף אם העלה עולות בצמות, בודאי העלה עפ"י חוקות ה' ע"י הכהנים בני אהרן, רק מלכי יהודה אלו הניחו לעם שיקריבו קרבנות לה' בצמותם לא ע"י כהן רק ע"י מי שיחיה, וכל זה אחר שנבנה בהמ"ק: ד') רק בצמות וגו'. פירוש לפסוק שלפניו: ו') לא יונתו וגו'. מלה במלך ככתוב צפר' תלא, א"כ תורת ה' שגורה בפיהם, וזרחי המלכים הכשרים שבהם קיימו גם כל מצותיה שלא בא זכר מוכן בספרים אלה: ז') את הסלע. עיר Petra שבתיב צננים בנקיקי הסלעים ועוד היום נראים חרבותיה בעמק הנקראת עונק משה Wady Musa, וידועה קבלתם ז"ל (ת"כ מגלה י"ז) שיקחאל הנזכר כאן או יקותיאל הנזכר גד"ה ח' ד' י"ח הוא שם כנוי למושה: ח') נתר אה פנים, ל' קריחת שני גבורים זה לזה להלחם פנים בפנים ולא בעקבה: ט') ותעצר וגו'. צעור שהיה מלפני לתשובת דבריו ששלח אל הארץ עברה חית הלכנון ורימסה אותם; אף אהה יש לך אויבים מכל נד, פלשתיים, אדום, עמון ומואב, ואני מאחר שנלחתי את בן הדד מלך ארם אין עוד שטן לי, ואם תחגרה בו צעור שאתה מוכין עמך למלחמה נגדו יבואו אויבים בארצך ויכריחוך להלחם עמהם: י"ד) ולקח וגו'. אולי אמזיהו הצטיחו למתם לו צעבור שיניחאו למלך על יהודה; ויהואש היה יכול עתה להחזיק בכל הממלכה, רק הבין שלא יאריך במלכותו על יהודה מפני שיורדו בו, ונחר לקחת האולרות ובני האזילים לערבון (בני התערבות חרגם יהונתן בני דברניה) והלך לו: כ') על הסוסיים. על גב שני סוסיו שעליהם אולי צרח הוא ואחד מעבדיו: כ"ב) את אילת. על שפת ים סוף בארץ אדום (מ"א ט' כ"ו), אולי נחרבה במלחמות בני יהודה עם אדום, או בנה ר"ל הרבה בנינים והחזיק חומותיה; אחר י שכב וגו'. מזה משמע שמה שכתוב למעלה ויקחו כל עם יהודה את עזריה וגו' ר"ל שאחר שאמזיה גם ללכיש המליכו בחייו מחתיו את עזריה, שאל"כ מהו ויקחו והלא

לו משפט המלוכה? ואמליה נתעכב איזה זמן בלכיש טרם ימיתוהו ועזריה בנו מולך תחתיו, אך בנין אילת לא היתה כ"א אחר ימות אמליה: כ"ה) מלצוא חנות בקרן לפנות ווערבית עד שעת לפון של ים הערבה הוא ים המלח, שגולדו הנזרחי ארץ יוואב, ומלדו המערבי נחלת יהודה: כדבר ה' וגו'. אולי היא הנצואה הנכתבת בישיעה ט"ז ט"ז שעליה אומר הנביא שב' דברה אל נוואב מואז (שם ט"ז י"ג) ומוסיף עליה ועתה דבר ה' וגו': כ"ו) ורה. שרש ורה ומרד שניהם מוקור ור, וכן בנושפטים אל תמר זו בנוקוס אל תנורה וכמו שהוא נקוד שם הוא משרש מרר כמו ויסב הנולך את פניו (מ"ב ח' י"ד) ושרש סבב, או עני כאן ל' נקבה והיה התאר ראוי להקד מרה: ואפס עלור וכו'. ממשפחות מלכיהם ירבעם, בעשא, אחאב, צביהם בשפל הערך ואין זוכר גדולת אבותיו ומוליא ומביא צ"י למלחמה נגד שוסיהם ומסביב: כ"ז) ולא דבר ה'. עדיין לא הגיע זמן ביטול מלכות ישראל: כ"ח) ליהודה בישראל. שהיו תחת משטר דוד ושלמה שהם משפט יהודה, והוא כשם שנית והשיבם תחת משטר מלך מרע ישראל:

ט"ז ה' החפשיה. שם מופשט וצית ל' זכר וסנוך, ונקרא בשם זה או מפני שהיה חפשי כל' ונודל משאר בתים ושם יושבים המזורעים, או היה בית מיוחד למוך למנוחה כשהיה רוצה ללאת חפשי מעול המלוכה: ויותם בן הנולך. כך קראוהו בימיו וכך עבר שמו בקבלה: על הבית. נבב על לרכי בית המלך כמו יוסף בבית פוטיפר: שפט. מנהיג את העם ומושל בו כל ימיו חולי הנולך, ונולך הוא המושל כל ימיו ובנו יקום תחתיו, והשופט מושל לחיזה זמן או כל ימיו חיוו ג"כ רק בנו לא יקום תחתיו: י) קבל עס. היה מלה ארומית להוראת נוכח ומלאנו פעל מוקורה, מקבילות הללות (חרוניה), ומונה גם שרש קבל, שנווא באחרונים שבספרי הקדש, חיוב (צ' י'), אסתר (ד' ד'), ד"ה (ח' י"ב י"ח, וב' כ"ט כ"צ), רק ומלאנו גם בנושלי (י"ט כ') וקבל מוסר, ובלשון הקדש ישתמש תחתיו בשרש לקה, ויפאר בו ויקח (וישלח): ט"ז) תפסת. איננה הנזכרת במ"א (ד' כ"ד) שביא על נהר פרת, וזאת עיר סמוכה לתרצה: כי לא פתח ויד. ל' קצר להגיד שלא הומתין להם, רק קרא להם שיפתחו לו שערי העיר,

וכשראה שלא פתחו לו חקף ויורד, נתחכזר לא בלנד ביושביה רק גם על יושבי הכפרים שבגבוליה ומתרגם יחלחה: ו"ט) בא פול וגו'. נראה שהנעתיק השמיט תוצת בימיו הדומה ליוני שבסוף הספוק הקודם, או לכל הפחות הוסמטו. אותיות וו ויוד והראוי ויבא; ועל אודות שם פול כתב אובב גר בנו של גדל (אהה! כי עודנו באנו לקטף!) בספרו Le sanscritisme de la langue assyrienne שהוראתו בל' סאנסקריט רם וגמא; ומגלת פלאסר לפי רעתו הוראתו מולך מוסיע וחזק; שלמונאסר, מולך פודע שמו ונכבד; סנחריב, דומה לאריה; אסר חדון, מולך גובר וכפוש; להחזיק הממלכה בידו. שלא יורדו בו צ"י שבדאי לא מרגנים עבדוהו אחרי אלויותו על תפסתו: כ') ויבא... על ישראל. מקרא קצר וענינו ויולא הכסף בהטילו מם על ישראל: כ"ה) שלי שו. עמ"ש למעלה ט' פ"ה: ואת ארגב ואת האריה. שמות שני גבורים מפורסמים בימים ההם וסרים למושנעת פקחיה, וסיפור זה הוא קילור ממה שנספר בספר דברי הימים למלכי ישראל שבגלות צ"י ועל אדמתם אבד מוננו, ושם בידאי היה מוספר מוארגב ואריה חלה: ועניו. עם פקח בן דמליהו: כ"ט) כל ארץ גפתלי. היושבים על הגבול בצפונה של א"י תחת הר הלבנון: ל"ה) הוא בנה את שער. בנהי מחדש בהדר ויופי. (נרובה: ל"ז) החל ה' וגו'. סיו מונונים ענינם לבוא להלחם ביהודה רק לא באו עד ימיו אחרו בנו, אולי כונת הכתוב להודיענו שופני הרעה באסף וותם עידנו בחור בשנים בן מ"א שנה:

ט"ז ה' ולא יכלו להלחם. ראו שלא יוכלו ללכוד עיר ירושלים כי חזקה היא מאד, שד"ל בפירושו על ישעיה (ז' א'): ו) השיב ר' לין וגו'. אעפ"י שיש לפרש פעל השיב לשון שגו והפיכה ע"ד ושב לבנון לכרמל (ישעיה כ"ט י"ז) ורואה לומר שנה מצב העיר חולה והביאה תחת מושלתו מ"מ כ"ל שיותר טוב לומר שבמקום לארס לריך לקרות לאדום (עמ"ש בש"א ח' י"ג) מכ"ש שגם אנשי המסורת הגיחו ואדונוים במקום וארונוים: ויגש ל' וגש ה' אלהיך את הגוים האלה מפניך (פר' עקב), והוראתו גרשם מבלי שתקום בהם רוח להתיבב לפניו, ואם היה כותב ויגרש היה רוצה לומר שהיו מוחאמיים להתעכב שם והוא הרחיקם בעל גרחסו ז') הקומיים.

אולי כונת הכותב היה לקרות הו' בנקוד שורק ולעשות התיבה צינוני פעול ע"ד לנוס אל עיר מוקלטו (נוסעי), שובי מלחמה (מיכה ב' ח'), עיין במשדל בנדנר ל"ה ל"ב: ט') קיר ה. איגנה קיר חרשת הגזכרת למעלה (ג' כ"ה) צארץ נושא, רק מחוז מהלאה לנהר פרת על שפת נהר Cyrus, פֵיליפפזאן: ט') ואת רצין הוית. ששב לעירו אחר שראה שא"א ללכוד ירושלים, או חדל ממוחשנותיו הרעות על יהודה ושב צבהלה לארצו להתיבב נגד מלך אשור: י') את דמות וגו'. כ"ל שהפרש בין דמות ותבנית הוא שדמות ר"ל ליוז כל המזבח צבת אחת, ותבנית ליוז גדיו וחלקיו עם כל פרטיהם, וזהו שמוסיף ביאור במלות לכל מעשהו: י"א) עד בוא. טרם יבוא וכן עד באי (ויחי: י"ד) לפני ה'. לפני אולם הבית בתוך עזרת הכהנים: ויקרב מואת וגו'. הניחו קרוב לפתח שער העזרה, בהסירו אותו (ו"ס מואת היא ו"ס השלילה) מלפני אולם הבית שהיה עומד בין המזבח החדש והאולם, ונתן אותו סווח לשער העזרה בקרן מזרחית לפניה: ט"ו) לבקרי. שרש בקר מן שם בקר דומה לשרש שחר מן שם שחר, והוראתו דרישה, וכונת המליצה כאן אני מוקבל עלי לדרשו איזה יום צגנה ולזבח עליו: י"א) את המסגרות וגו'. עיין ביאור כלים אלה בנ"א ז': את הביורה. שעל כל אחת מעשר מכונות, ולא ידענו מודע עשה כל זאת, אולי מפני גובה המכונות וקוונות י"ב הבקר עורה לכהנים לרחוץ מן הביורות ומן הים, ומד"ה (ב' כ"ח כ"ד) כראה שעשה להכעיס את ה': י"ה) מוסך השבת. מוצת הנולך שהיה קרוב לבית המוקדש (כנראה גם ממעשה עתליה, סי' י"א) עשו מבוא מכוסה להגן משמש ונוטר ובו בא הנולך מניחו לכה"ק וודי שבת צצנתו, והיה צנוי מחוץ לכה"ק והסיבוקו מצפנים, וגם פתח ביתו הסג מצפנים לכה"ק, כדי שצמוד שאיביו מצקשים ליכנס צביתו ינוס דרך צה"ק:

י"ז ד) ויעצרהו. ויסגרהו צבית הסהר שלא ילא ויבא כרצונו, ויאסרהו צנחשתיס: ו') נהר גוזן. צערים שעל שפת נהר גוזן: ז') ויהי כי חטאו. כל זה נהיה צעזור שחטאו: ח') ומלכי ישראל ובחוקות חדשות שקצנו מלכי ישראל כירבעם שגדה חג צע"ו לחודש השנינו: ט') ויחפאו. שרש חפא באלף הוראתו כונו חפה או חפף שענינס כסה והסתיר, וכאן ר"ל שהוסיפו כ"כ חוקות חדשות על חוקות

תורת ה' שלא היתה עוד נראית ונדעת: על ה'. על תורת ה': מוגדל כולרים. גם שומרי שדות וכרמים העומדים על מוגדל לנפית לנורחוק אם יבאו גנבים צגדה ונשורתם ויושבים שם רק צימות הקיץ צנו אלל המוגדל צויה להקטיר עליה לאלילים, שצביותם יושבים צדד היו יותר ירחים אותם, או הקטירו לאלילי השדות להחלונן צלל השגחתם: י"א) להכעיס. לא עזבו תורת ה' וצקו באלילים צכל לצם רק פסחו על שתי הכעפיה, ועצבו את ה' צדרך ענדת האלילים: י"ב) הגללים. אותם האלילים שעצודתם יותר מחועבת: י"ג) ויעד. חתרה, וזה הוראת שרש העיד צכל מקום ל' חתרה, ובכן חלדק קבלת חז"ל שלפני הניד כדבר אל השופטים חייבים העדים להתרות בעושה הרע: כביא. קרי וכתיב צביאו והנכון ציד כל צביא וכל חזה, ונדקקה הו' לתיבה שלפניה: י"ד) ויקשו את ער פס. הנוחאון צדעתו יקרא קשה ערף (hartnäckig) כאלו ערפו קשה ואינו יכול להרכין ראשו ולהודות על צצרי זולתו: אבות. דור המדבר שקראם הכתוב עם קשה ערף, ולא האמינו צב' צוועשה המרגלים וצאמרם ה' צ' בקצנו אם אין (צשלח: ט"ו) ההצלי. קסנוס ודרוש אל הנותים: כ"א) וידת. כתיב וידא נשרש דחה, (כאשר ידחה הנשר, הצא) הפריחם והרחיקם וואחרי ה': כ"ב) מוגה. כנוי ל' יחיד לנקבות אחר שם צנר ל' רבים: כ"ג) עד היום הזה. ח"כ צונוי הכותב היו מנוינים ערון צ"י צצארץ אשור וויחלים לשוב לארצם ולא צטמעו צגווי הארצות, וצודאי אחר גלות צני יהודה, מאתים שנה אחר גלות ישראל, צכתב ונסדר ספר זה, ח"כ צ"י צצנורח חלק הארץ הנקרא Asia הם צני עשרת השצטיס: כ"ד) מכותא וגו'. נכון לומר כדברי הח' פֵיליפפזאן שכולס צודאי היו מקוונות סנווכים לצכל וליושביהם שפה אחת, שאל"כ היה נולד צלצול גדול ציניהם ושפה חדשה, ונוה לא הוגד לנו צשום מקום, ולחפש ולשער השערות מוהשערות שונות איזה שם עיר או מחוז מן הצוכר צקורות ענוי הארץ יכון אל ערים ומדינות אלה הצוכרות צנוקרא צנר קשה הוא וחועלתו מעוטה מואחר שח"א לדעתו צצירור: כ"ה) את האריות. צודאי הצאים לערו שוורון היו פחותים צנוספר לערך הצולים נושם והיתה הארץ שיונה ורצה עליהם חית השדה: כ"ז) וילכו וישבו. ל' רבים, נווסב צודאי (כדברי פֵיליפפזאן) אל אחד מוהכונים שילך עם נושפתחו או עם כהנים אחרים לשנוש תחתיו,

והגדול בכהנים נתישג בבית אל (כ"ח) ושאר הכהנים נתישגו בשאר הערים, שבודאי בהן אחד לא היה די ללווד תורת ה' לאנשי מדינה אחת: כ"ט) השמרנים. ב"י שקודם גלותם היו יושבים בערי שומרון: ל) סכות בנות. פירשוהו עשו להם סוכות ובהן בנותיהם מזנות לכבוד האשרה (Milytia), רק נראה שסכות בנות הוא שם האליל כמו נרגל ואשימא שאחריו, ומלאנו סכות שם לאליל (ענווס ה' כ"ו): נרגל. לפי דברי אובב גר ע"ה ר"ל אוכל בני אדם, ולפי הנובארים הוא כוכב מאדים, אליל המלחמה: אשימא. דמות תיש, רש"י, וכן הוראת התיבה בל' שורוני, פיליפפואן: ל"ח) נבחו. לפי דברי חז"ל בסנהדרין (ס"ב): דמות כלב ותרתיק דמות חמור, והנובארים פירשו נבחו אליל החשך ותרתיק כוכב Saturn, ולפי דברי אובב גר הנרת חר בשם תרתן (ישעיה כ' א) ענינה כוכב: אדרמולך וענוולך. שנות בלה"ק אולי מועתקים מל' מדי או מלשון אחר שהיה שפת בני ספרדים, שאעפ"י שלא נודע לנו כצירור מושג כותא ושאר הערים נראה שהיו בארץ מדי או קרוב לה; והוראת השמות, מלך כל' אלזה האדיר ואלזה העונה, אולי אחריון ואורמוולד (הדומין והורוניז, ת"ב סנהדרין ל"ט). מקור הרע ומקור הטוב, ולמטה (י"ח ל"ז) קורא להם הגע ועוה, ופירש שד"ל בביאור ישעיה שלו (ל"ז י"ג) שהם שנות אלילים הנעמולך ועומלך, רק שהוא מפרש עוה כמו ענה והגע כמו אדר, והביא עוד דעות אחרות, ול"ג שהגע הפוך מן ענה והוא ענוולך ומקור הטוב, ועוה או ענוולך או המלך הַיְנַעוּת ומחריב והוא מקור הרע: ל"ב) מוקלות. מאליליהם, ענו"ש בשופטים י"ח ב': ל"ד) אינס ירחים וגו'. בני ישראל עבדו ע"ו, רק בכל פעם שהיו נעונים היו שבים לה' בכל לבם ועובדים אותו לבדו, וזה נראה שלא מאלמונתם בהם עבדו האלילים, רק מייגרה הרע המפתה אותם לכאוף ולזנות מחת. נועטה עבודת אליל; וכוחים אלה עבדו את ה' וגם האלילים מאלמונתם בשניהם, את ה' מפני שהוא אלהי הארץ שגלו לשם ואת אליליהם מפני שהורגו בעבודתם בהיותם אלהי אבותם: ל"ז) אשר כתב לכם. גם נופסוק זה נראה שהיו צידו ב"י ציוני המלכים העתיקים ונתורת משה: ל"ח) אשר כרתי אתכם. ברית הפוך מן בחר (כדעת מורי ורבי שחז"ל) והוא תנאי משני לרדים, האל כרת ברית להיות עם ב"י, זהם כרתו ברית לעבדו: מ' ה' ראשון. הקדמון, עגל ובעל פעור

בזוהר, וע"ז שעבדו ציוני השופטים: הם עש"ס. עדין ציוני כותב הספר, ואם כדברי, נכתב ספר זה ציוני גלות צבל, לפי ששוכס ונגלותם לא עבדו עוד ע"ז: ו"ה) עד היום הזה. ציוני גלות צבל:

י"ח ד') **נחשתן**. לשון ציון (רש"י) אליל נחשת, ושאר האלילים הם כסף וזהב, ולפי דברי אובב גר הנרת חן בשם תרתן (י"ז) הוראתה גוף, ומלאנו בת"ב (כתובות ע"ה). טב למוחב טן דו ופרש"י שני גופים, א"כ נחשתן ר"ל גוף או גולם נחשת: ה') לפניו. מרחצתם ולהלן, שדוד ושלמה מלכו על כל י"ב שצטו: ו') אשר לזה וגו'. אם כן ציוני היו נודעות בין בני ישראל ולא נשכחו מהם: ח') ומוגדל כולרים. ענו"ש לנעלה י"ז ט': י') וילכדה. לא ידעתי למה נקדוהו וילכדהו והנכון וילכדה מוכב אל שלמנאסר: י"ג) ובארבע עשרה וגו'. סימנים אלה י"ח י"ט וכו' הועתקו מןספר ישעיה ל"ו-ל"ט, והמועתיק שנה וחסר והוסיף בהם דברים, ומוזה גלמוד לשאר סיפורי הגביאים שכולם, חוץ ננס' יהושע, לא מקולמוס אחד ילאו רק נוגילות ושנות נולאו וחזרו יחד: ט"ו) ויהן חזקיה וגו'. נתן כל הכסף שנוולא בידו להרחיק לרת מלור נועמו ומארנו ולא היה בו כדאי לסך גדול כזה, וסנחריב חשבה לו למרידה ובא עליו (שד"ל: ט"ו) קלץ וגו'. הפיר מהן טסי הזהב שלפיות בו: האומנות. המוזזה הגושאות הנושקוף כאשר ישא האומן את היוגק, ויהונתן תרגם סקופתא, נפתן: י"ז) תרתן. לפי דברי אובב גר הוראתו גוף (מחיר כ) כוכב; ואשור הוראתו גבור חיל, ומלאנו בת"ב (שבת פ"ז) יישר כחך וענינו יגבר: רב סרים. רב הסריסים: רבשקה. שר הנושקים, ומלאנו בדברי הימים לכבדים שנושקה Astyages אבי אס כורש מלך פרס ומדי שמו Saca: י"ז) תעלת. סלון, והשם נגזר משרש עול שענינו בל' ארמי בא ונכנס, שהמים באים ונכנסים לחובה, וסלון מוגזרת סלל ווסלה, דרך סלולה (ודרך מוגזרת חדרך כף רגלכם), דרך מוכן וסלול למים להכנס בו: הברה העליונה. מלד דרומית מוזרחית לירושלים בתחתית הר ציון היה יולא המעין הנקרא גיחון או שילוח וממנו היו המים נמשכים לשתי צריכות או מקוואות מים שמצריכים שם הגומלים לשחות (שד"ל: י"ח) הספר. איש נאמן לנולך סופר ומונה את הכסף וכותב החשבונות, וכן לנעלה י"ב י"א, ולהיות הסופר מלמוד בחכמות

הכתיבה קראו סופר לכל מי שאוונתו מלאכת הכתיבה: הוּזכיר. פירשתי ב"ח' ע"ז: י"ט) אשר בטחה להסגר במגור בירושלים (ד"ה ב' ל"ב יו"ד) ולא פתחת לי שעריה: כ') אמרת. חסרה הא' התווה, האם אומר וסודר אתה שדבר שפתיים וקול דברים יספיק לולחמה? עלה וגבורה נריכות לה, ובישעיה (ל"ו ה') כחוז אמרתי ופירש שד"ל, אני סגחריב הייתי חושב אך דבר שפתיים הוא אך כשיראה חיילתי יפתח לי שעריה: עלה. בשרי הכבד; וגבורה. בחלוצי הכבד: כ"ח) הקנה הרצון. קרוב להיות רצון מחונת דקותו וכן ת"י רעועה, ורעוע הוא רצון בחילוף לדי בעין כמו לאן ועלן ארץ וארע לוקה ועקא, וכן שם נפל שדוד (שופטים ה' כ"ז), ואת שדוד מה תעשי, (ירמיה ד' ל') ראוי להיות שדוד: על ונריים. לא מלאנו בחזקיה שחשב לקשור פס מלך מלרים כמו אחז אביו (למעלה י"ז ד'), רק סגחריב חסדו מאחר שראו מתולב בפניו, וידע שונלך מלרים וונלך כוש היו מוכינים גם הם עלום למלחמה נגדו: כ"ב) את צותיו. שהיו זוכים עליהם לכבוד ה' אלהי ישראל (ד') והמעיעט עבודתו, וזה לפי מחשבת ע"ז היה זלזול בכבודו, רלב"ג, מב"ש שכמה מלכים כשרים קיימו, שד"ל: כ"ג) התערב. התחבר ועשה שותפותו רכבים. מלווי ה' היה שהמלך לא ירבה לו סוסים ופרשים ובכן לא רבו בני ישראל הלוחמים רוכבים על סוס, שד"ל: כ"ד) ואיך תשיב. ריקס, איך לא תמלא בקשתי תלף ומיד מאחר שכ"כ חלש אתה, ואם בחולשתך היה לך לירא ונפחה קטן כ"ש מהמלך הגדול עמו: פחת. לפי דברי אוהב גר ענינו מנהיג הכבד Herzog, duce, וסמוך לאדני שאחריו, ושיערו אחד מקטני הפחות שהם עבדי אדוני: כ"ה) המוצלעדי ה'. בלי רשותו, כמו ובלעריך לא ירים איש את ידו (מוקד) ועיין בישיעיה בביאור שד"ל, רק לפ"ד ר"ל רחש לבי דבר טוב שה' אלהי הארץ הזאת רולה למוסרה בידו, וכן אומר פרעה נכס ליאשיה (ד"ה ב' ל"ה כ"ח): כ"ו) ארנוית. אולי שרו ונלך חסור היו מדברים לו ארנוית כמו למלך בבבל (דניאל ב' ד'): כ"ז) מיימי רגליהם. היה ראוי לקרוא נוי ולא מיימו, לפי שאין אוננים מיימי אלא למים הראויים לשתייה, שד"ל, רק מוהר"ר משה ערענרייך חלומיו אומר שכאן ל' לעג הוא לקרות להם מיימו מאחר שיוכרתו לשחוח: ל"ח) זרכה. גלוי אהבה, שד"ל, ויש ג"כ לפרשו כדברי שאר המפרשים בהוראת שלום שהיא הגדולה שבזרכות

עד ששני השמות היו לנרדפים: ל"ד) את שומרון נידה. מקרא קצר והיה ל"ל ואיה אלהי שומרון, וכי (ל' תימה) הלילו את שומרון נידה, או גאור שני שומרון לא עברו את ה' שלפי דעת העמים היה אלהי ארצם ובחרו בחלילים זרים ע"כ לא שאל איה אלהיהם: כי יזיל ה' וגו'. ומתחלה לא היתה כונת סגחריב לחרף את ה' אלהי ישראל כי בשנעם האלותיו בודאי ירבה בטחונם בחלביהם שיעניש לנוחרפו, ובכן לא וועילו דבריו לדבר על לבם לנאת חליו, וכן מלאנו שאמר (כ"ה) המוצלעדי ה' עליותי וגו'. רק לבסוף נפחה בגאות לבו וחרף וגידף: ל"ו) מלך המלך הוא וגו'. או היה שם חזקיהו גם הוא על החומה וזו, או מתחלה הבין שרשקה ידבר קשות וזו גם לשרים גם לעם שלא יענוהו: ל"ז) ויבא וגו'. אל תוך העיר: קרועי בגדים. ונרתם על מה ששמעו מפי רשקה שסגחריב רולה להגלותם מעל ארצם:

י"ט ג') ויאמרו אליו. שד"ל בביאורו על ישיעיה (ל"ז ג') מעיר שנתחלה מגיד שאמרו לבניא ואח"כ בפס' ה' נוספר שבאו הללו, ונפרש ויאמרו היה במחשבתם לאמר לו, אך הוא מיד בבואם לפניו אמר להם כה תאמרו אל הדניכס, (ו') וסביא מקראות הרבה (עד"ו) כי עתה שלחתי את ידי, וארא, שענינו היה ראוי שאלחל) לדוגמה, אך כ"ל שויאמרו חליו כאן רולה לומר שאמרו בודאי שאל"כ לא היה עורח לבחוז מה שחשבו לאמר לו וולה במלה, והערת שד"ל גכונה, רק כונת הכותב היא שלא הולך ישיעיה לשאת תפלה ולסמיחן חזון מה', רק תכף שבאו ודברו אמר להם כה תאמרו וגו': יום זרה. כלל; ותוכחה, יום עונש האל עלינו; ובא לה, שדבר רשקה נגד האל, כל' צררה גדולה חכחנו מחונת חרון האל עלינו, ומחונת ששמענו באזנינו אויב מנאץ שמו: משבה. כל יליאה בכח תקרה כל' שצירה (וכן יפרוץ, שנות; מה פרזת עליך פרץ, וישב), וכן כל' רוניו prorumpere, erumpere; ונשבר שם הפעולה כמו מספר ורולה לומר הגיעו לשעת שצירה וליאה בכח מן הכסף, שד"ל, ודוניה לו פירש גם פיליפפזאן: ד') אולי ישמע... והוכיח, ישמע וישפוט, ע"ד ירא ה' עליכם וישפוט (מפי' רד"ק ומחרגוס יסוהקן): ו') נערי ל' לעג, שד"ל: ז') אחרת ממה שעה עמו; ושב לארצה ולא הגיד למלאכי חזקיהו כלום מנופלת חיל סגחריב בלילה אחד, אולי אעפ"י

שכבר נבא (ישעיה ל"ח) וגפל אשור בחרב לא איש, לא ידע ישעיה וקידם פרטי המאורע איך ונתי יהיה, זה' העליוס ונונו ונישראל להגדיל הנס כדי ששומעיו תללנה אזניהם: ח') כי נסע ונלכיש. לא הוגד לנו אם נבשה אם לא, ולי נראה שכבשה ונאחר שנסע ונש, ושד"ל סבר בהפך, שחשב שגוף לו לכבוש לבנה ונלכבוש לכיש: י"ג) גרזן. וקוס בארס גהרים הלפוגיה, ועכשו נקרא בשם Kausehan; חרן, היא הנזכרת בספר גרמית; ר"ף. עיר בארץ Palmyrene; עדן. וקוס באשור נזכר ג"כ ביחזקאל כ"ז כ"ג (שד"ל בשם ופרשים שונים); בת לא שרי ובישעיה כתוב חסר ח"ף, ושד"ל כתב עליו "לא נודע לנו", ופיליפפזאן כתב שהוא חלסר הנזכר בפר' לך לך שולך שלו היה אריון, וכן תרגם יונתן שם מלכא דתלסר, ולענין חילוף הח"ף בתו עו"ש על ותחם עליך (ש"א כ"ד י"ח) י"ג) מלך. חליל, ופירשתו למעלה י"ח ל"ד) הספרים. כדברי שד"ל, שני העתקות ונאגרת אחת, שאם יאבד העתק אחד ישאר האחר; ויקראם, ובישעיה ויקראו והוא הנכון, לפי שלא קרא כ"א העתק אחד, והכנוי לפעל השלישי כתוב גם כאן ל' יהיה, ויפרשהו: י"ו) ישב הכרובים. שהסגחתך עלינו נראית בשכון ענך בין כרובי הארון: י"ח) ונתנו וגו'. שד"ל כתב שכן עשו רק לחלילי הערים שהיו ונתחזקות נגדם בצטחונן על חלחיהן, והשערתו נכונה, שלא היו רגילים הגוים ע"ז לבנות אלהי שחר העומים, וגם הכותים בשומרון היו עובדים לחליליהם כמנהגם הראשון: כ"א) כזה. הראוי צָהַק ונלעיל עבר ונשרש בזו כונו לעגה והגיעה שאחריו שהם זמן עבר, רד"ק: בתולת בת ציון. בת כנוי לאוניה, ובתולה הוא שם כבוד לה ונאחר שקראה בת, ואין הכוונה אומה שלא נכבשה שכן נולדנו בתולה בת צבל (ישעיה נו"ז ח'), והיא היתה תחלה תחת יד אשור (ונוה"ר יחזקאל פארדו, תלמידו של שד"ל): אחר כך ראש הגיעה. הנעת הראש היא (כדברי שד"ל) להודיע לערנו בנרת חבירנו, וכאן (ובחזיה מקום אחר) הוא ללעג שונראים עלנום כאילו חומלים עליו: כ"ב) את מי חרפת וגו'. את נוי חשבת לחרף, שד"ל, וכ"ל שיש לפרשו ג"כ ל' קריאה, ירעת את נוי חרפת וגדפת ציד ונלחבך? הלא אדני חרפת! ע"ד אתה וכל עדתך הנעדים... על ה'! עליו אתם נועדים ולא עלינו (פר' קרח): כ"ג) ירכתו לבנון. משל למקום גבוה ונשגה, שד"ל, ונכל לפרשו כמשמעו ג"כ, שירד ון הלגנון לא"י וכבש

רוב עריה וברת נועלי הלגנון להשחית או לעשות נולון לו ולחיליתיו או לעשות מזה סוללות להפיל החומות: מלון ק"ו. באתי ללון בראשו הגבוה שהוא קלו ותכליתו, שד"ל; וזה יתכן לישעיה שכתב ונרום בריש שהגיע עד ראש ההר, רק כאן שכתב מלון, למה יתעכב ללון בראש ההר הנוכסה שלג כ"כ שונה שמו לבנון? א"כ יש לבחור בפירוש שני של שד"ל שקלו הוא מל' קין וחסרה ה"ו ונראו ק"ו, במלון הקין צין עליו היער היותר נחמדים שזה ל' כרמל, וקוס נחמד ונעים (ישעיה יו"ד י"ח, י"ז יו"ד, ל"ב ט"ו), ודעת המנקד שנקד הוויין שוא היא שאלה דברי סנחריב טרם בואו, כלו' חקף כשחעלה אחרות וגו' וכן בפסוק שאחריו: כ"ד) קרתי. ירדתי וירכתי ההר כנחל שוטף הנוקד ומקורו: נים זרים. כנשתי ארץ לא לי: כל יאורי מלורה. חלו הייתי ונהלך עם חיילותי הרבות לחין ונספר בתוך יאורי מנרים הייתי ונחריב אותם, גוזמא ע"ד אם יספק עפר שמרון (מ"א כ' יו"ד), ודעת סנחריב היתה ג"כ לכבוש את ארץ מנרים לפי שחשד במלכה שקשר עליו עם חזקיהו (למעלה י"ח כ"ח): הלא שמעת. ונלית השיר, היית יכול לשמוע, שד"ל, וחולי ג"כ שמועו שרי נבאן ויושבי ערי יהודה שכבשו שהגדיקו דין האל עליהם והגיד להם שכבר נגזרה עליהם גזרה זו בחטאותם: עתה וגו'. היה ראוי לנקד ולהטעים עתה הביאתיה ונְתָהּ, ע"ד הנה באה ונביתה (יחזקאל ל"ט ח'), שד"ל: גלים נלים. גלי חרבות ואנבים מנפלות: כ"ג) ושבתך וגו'. ע"ד אחת ידעת שנתתי וקומי (תהלים קל"ט) שד"ל: הטרגזך. כעסך, ושרש רגז נורה תנועה כנוי ולא ירגז עוד (ש"ב ז' י'), תנועת הגוף הו תנועת הנפש: כ"ח) ושחנך. ושחנך, נון צמקום וו, קול שאון שאחה מרים והרהיה עלה שאחריו: ושחתי וגו'. כבהמה המנאנת לשמוע בקול אדוניה וללכת אל אשר הוא יחפץ: כ"ט) וזה לך האות וגו'. על פסוק וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהויאך את העם ומנרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (שמות) יש מי שפירש זה שאחה כי אני עמוך ואחה ונלית יהיה לך האות, ויש מי שפירש זה שאחה רואה הסנה בוער באש ועכ"ז איננו אוכל יהיה לך האות, ורש"י בחר לו דרך אחרת, וסברתה נכונה, לפי שלא יתכן שהאל ית"ש יתן לנוסה להבטיחו על יציאת מנרים אות בנותן תורה שיביא אחרים כמשלש חדשים; מ"ו) כל שהלעת הפסוק הזה ונהלך מליו יורה עכ"פ שהכל

ענין אחד ואין להפריד בין זהויליך לתחלת הפסוק, לכן הואלתי לפרש שחיבת אות, לא תורה בכל מקום דבר שהויתו תבטיח אדם על היות דבר אחר שיבא אחריו, רק תורה ג"כ דבר שאם ישנוע אדם ויאמין כי יהיה הדבר ויבא לריך להאמין ג"כ שיהיה ויבא דבר אחר לפניו; ובהגיד ה' למושה מה היתה בונתו זהויליאו אח העם מונלרים הבטיחו על גאולתם, כי נושה האמין מיד שעתיד ה' להגלות לעונו זהר ההוא וואחר שנגלה היום לו, וה"כ וון ההכרח שיאמין בגאולתם, כיאם היה ה' חפץ לקרנם לעבודתו היה לריך תחלה לגאלם; וכן נוכל לפרש גם כאן, ואכול השנה ספית איננו אות על ופלת סנחריב רק על הללחת האוניה אח"כ ועל השגחת ה' עליה כאמור אחריו ויספה שארית יהודה שרש וגו', וכדי שיהיה זה לריך להגילה וידי סנחריב; ועל כסוק וישם ה' לקין אות (בראשית) פירשתי שפעל וישם הוא בנוקוס ויתן, לפי ששני הפעלים שום ונתן ונתלפים זה בזה, ויתן אותם אלהים ברקיע השמים (שם) בנוקוס וישם, שם שם לו חק וושפט (בשלה) שם נתן, והאות שנתן ה' לקין להבטיחו שאיש לא יכהו הוא כי שבעתים יוקם, אח"כ גם זה האות הוא אחר היות הדבר שעליו ניתן, שאם לא יכהו לא יוקם: ספית. מל' ספחני נא אל אחת הכהנות (ש"א סוף סי' ב') דבר גאסף ונלקט: שחיס. ענינו לפי ווקונו ונה שלווח וון הספית, שד"ל, ונאלחו זל' נושה (פאה פ"ב) הקולר לשחת, ופירושו הקולר עלי התבואה להאביל לזהמות: ל' שרש לווטה וגו'. ונלכות חזקיה תהיה ונלכות שלום והשקט, ותחפשט גם על קלח ווערי עשרת השבטים: ל"ב) יקד ונה. יערוך לקראתה, תרגום לפני הוא קדם, וכן יקדמוני ביום אידי (שירת דוד): מוגן. אולי ענינו לא יעשה כוונהגם ביונים קדמונים להקריב לחוות העיר גדוד אנשי לבא ועל ראשם מוגנים עגולים שנותנים זה תחת זה כקשקשי השריון, ועליהם יעלו אנשים אחרים גבורי חיל וראשם נוכסה ג"כ במוגיניהם, ולפעמים עוד יעלו עליהם שלישיים עד שיוגעו לשיני החומה, ונקרא זל' רומי לב testudo; ושנועתי בשם מוהר"ר ערענריוך שאחד מנחיריו תלמידי שד"ל פירש כמו כן והלז גלתה העלמה (נחום ב' ח') כאלו נקוד וְקָבַצְוּ, ונקראו המרכבות הנכוסות מונוש ומוטר לבים לפי שיש להם כסוי ככסוי הלז, ושד"ל בתרגומו לפר' שמוני תרגם לב Kröte, rospo ולא testuggine, Schildkröte, רק כתוב אחריו

למיניהו, אולי הנוכסה והנלתי נוכסה חשבום לווין אחד: ל"ב) סללה. עמו"ש ש"ב כ', ט"ו: ל"ה) בלילה יהוא. חסרו חיבות חלה בישעיה, והוסיפו הנועתיק כאן לפרש שבעוד סנחריב חונה על לבנה נהיה הנגף בחילותיו: ויש כיוונו בברק. הנשארים, לפי שחיל סנחריב היה כבד יואד, מ"ו נועט ונהם נשאר, שהרי כתוב והנה כלם פגרים נחיים, ונתו בתוך שינתם זלי נוכחו ויער ולא קראו איש לעזרה, והנשארים לא ידעו מזה דבר עד כי הקינו ושינתם, אח"כ כולו וועשה נם היה, וא"ל לפרש הדבר ע"ד הטבע אם לא נטה מן המוספר בוקרא: ל"ז) בנינו ה. יש מפרשים שם זה מוקוד לשון עברי נין נוה, מושב נין מלך אשור הקדמון, ויפה העיר אוהב גר שהיה להם לקרוא לה נוה נין, והוא, מל' סנסקריט, מפרש טובה, עיר הנלוכה, ונסרך לפי דעתו ר"ל הבורא, ואסר-חדון ר"ל שר גובר במלחמה, ועל אדרנוולך ושראלר כתב שהראשון הוא מוקוד לשונות בני שם (מאלגוהו גם שם לחליל, לועלה י"ז ל"ח), והשני זל' סנסקריט ענינו רובה קשת, ונוזה הוא מוער ששני. לחמים שונים נתישנו בארץ אשור ונתבלבלה שפת שניהם ונולדה מהן. שפת בני אשור: ל"ח) בנינו קרי ולא כתיב, והועתק מוספר ישעיה שהוא הסיפור הקדמון, ואולי לבתחלה לא כתב המעתיק חיבת בניו כאלו אינם ראויים לשם זה ואחר שהרגו את הציבה:

ב' א') בימים ההם. חקף אחר מפלת סנחריב: ונת אחת. נוטה למות ע"ד אשר אנכי נתן להם לבני ישראל (יהושע א' ב'): ולא תחיה, ולא תרפא, ושרש חיה נאמר על רפואה מחולי שיש בו סכנה, שד"ל, וכן יהיינו מיומים (הושע ו' ב'): זל' אל הקיר. לכוין לבו, שד"ל, שלא יפול דבר זר תחת עיניו ותחבטל כונתו: ג') באות. שבעתיו ואמונתו באלהותך והשגחתך היו בטחון שלם ואמונה שלמה זלי פקפוק: והטוב בעיניך עשיתי. לא תרתי אחרי לבני לדעת מה אעשה, אך דנקתי במלותיך ולא נטיתי מהן: ד') חלר התיכנה. ראוי היה חזר לה' הידיעה, והכתיב העיר, אולי נחלקה ירושלים לשלשה חלקים, מרום העיר, העיר החוכנה, והעיר השפלה, וכדי להניח פנאי להפלת חזקיה כתב העיר, רק הנכון הוא כמסורת לקרוא חזר ותפלת חזקיהו ובכיתו לא האריכו כ"א רגע, וחזרות ארמונות הנולכים ביוני קדם היו גדולות כרחובות קריה, ובספר ישעיה

לא כחב דבר מילואת הנביא, רק ונתחיל ויהי דבר ה' אל ישעיהו:
 (ו) ויכף וגו'. בודאי סנחריב שב לארצו כנור נפש והיתה דעתו לאסוף
 שנית חנני חיל לערוך מלחמה לקראת ירושלים: לוועני וגו'. כל זה
 חסר צם' ישעיה, ואולי כונת הנועתיק היתה לא לגרוע בכבוד חזקיה,
 רק להגדיל כבוד דוד, שזו כונתו בכל ס' מלכים: ט) הלך הלל. עבר
 במוקום עתיד, או ונקור הוא וראוי לנקדו הלך: י) נקל וגו'. לא
 שהאחד נקל ונהאחר, רק ונאחר שוטבצע הלל לרדת, אינו נראה כנס
 גדול אם ירד פתאום דרך מכלכו הכסוג, יסוב לאחוריו שזה הוא דבר
 חזן ומנכסגו: י"א) ירדה הלל, והוא שם ושמע זכר ונקבה; וזה דבר
 הפשרי ע"י החידים והעננים השזורים גולגוי השמש, ואומרים שכן
 היה פעם אחת בעיר ויץ שהלל גרעס רחוק וזן הנוקוס הראוי כשיעור
 שעה וחלי, רק ישעיה לא היה יכול לדעת כ"ז בלא נבואה וזהו האות,
 שד"ל: י"ב) צדא דך, ובישעיה וזר אדך. והוא שם הליל ההרג והמלחמה
 וכן הוביש כל חת מרודך (ירמיה נ' ב'): בלא דך. לפי דברי אוהב גר
 ענינו חזק ועשיר: ספרים. להודיע לו שנתחו על רפואתו: י"ג)
 זישוע. ובישעיה וישנות, והוא הכון: נכתו. ת"י בית גזוהי, ושד"ל
 מולאו מל' ערבי, מ"ו כיון שזוכיר בין שאר הדברים שהראש גם
 הבשמים והשוק הטוב כ"ל שיכול להיות גם בית נכחו מל' נכחת ולט
 (נוקז), ואולי הוא מל' ואכת אותו טחון היטב (עקב) בעבור כחישת
 הבשמים להוליא מהם ריחם, וא"ת מלין לו כל העושר הזה, והלא
 נתן כל אשר לו לסנחריב ולא הספיק? (למעלה י"ח ט"ז), רק מולאו
 בד"ה ב' ל"ב כ"ג שוכל הגוים (חויבי סנחריב) וביאים מנחה לה'
 ולירושלים ומגדנות ליחזקיהו, ומהם העשיר, ואותם הנוגדנות שקבל
 הראה לולאכי בראדך: ובכל מושלתו. צערו הנוסכנות, או תיבת
 אלה מוסדות לכל בית כליו, כלי מלחמה שהיו לו צערים אחרות: י"ט)
 טו צד דבר ה' וגו'. שונתי ולקחתי מוסר לבגתי החגאות עוד בעשרי,
 שד"ל: הלא אם שלום. פירוש למה שכתוב בישעיה כי יהיה
 שלום, כלו' אחת לעונש על רוב לבי הודעתי וזה שיהיה בזון מן
 הזמנים לבני בחטאתם, הלאי ולא תהיה זאת ציוני! ואותו. נשפט
 ולדקה, שני לא יטו בחיי מודכי ה' ולא תבא עליהם הרעה בעוד
 שאני חי!

כ"א ג) ויבן את הבמות. לזכות עליהם לה', וועט
 וועט הוסיף על רשעתו עד כי הרבה להרשיעו: ו) ועשה ה'וב.
 השתדל שיהיו בעלי אוב בארצו: להכעיס. אולי חסרה והתיבה זו
 אחרונה מפני זו של וישם שלאחריה, והראוי להכעיסו, והתיבה ווסבת
 להרבה שלפניה, הרבה להכעיס, או לזוד של להכעיס היא כמו לזוד
 של לאשמה בה, ור"ל באופן שהכעיס, או ר"ל ונאחר שהתחיל בעבודת
 ה' בצנות ואח"כ פנה לגלולים יודע היה רצונו ונתכוון לזרוד בה: ז)
 אשים את שני, ועל שני יקרא בית ה', ואף לפי אמונת הגוים
 שכל אלילי ארץ וארץ נכבדים בעיניהם לא ישימו מנצת אליל נכרי
 בבית המיוחד לאלהי הארץ, או לאחד נושא האלילים: ח) ולא
 אסיף להניד וגו'. כמו שהנדתי רגל אבותי יעקב וצניו שהגליתים
 למזרים: ולכל התורה. כמו לכל כלי המשכן (סוף פר' תרומה)
 שענינו כמו שהי פעמים כל, כולם בהחלט, וכן כאן כל התורה כולה:
 ט) וזן הגוים. יותר וזן הגוים שגרעם אבדו: י"ג) קו שזרון.
 על עיר ירושלים שתחרב; ואת מוסקלת בית אחאז. על יושביה
 שיתמו בחרב; וקו מוסקלת גרדפיס, קו ענינו החוט מוסקלת האזן או
 העופרת למתוח הקו: ונחיתיו. ל' קנוח וכן אכלה ונחתה פיה
 (מושלי ל' ב'); וקרוב לענין ונחה אל מי המורים (גשא) ולענין שאר
 הנוקראות שהוא ל' נחיקה או כליון כמו ונחיתיו את כל היקום (גח);
 והפטר שגם בהוראתו הנאה ללה"ק מל' ארמי שבו ר"ל ל' הכאה
 (ונחה אל כתף ים כנרת, ומעני, יונחאו כף, תהלים ל"ח) קרובה
 לנחה שענינו כליון: את הללתי. פירשתיו צו"א י"ד ג': ונחה
 והפך על פניה. שלא די לו בנחה שקנחה בנחה, רק הופכה ג"כ
 על פניה להטוף ומונה טפות הנוים המזוהמים הגשאים בתוכה, כך
 ירושלים. לא בלבד אכלה מוונה הרשעים, רק כל יושביה יגלו והיה
 תשאה שמונה: י"ד) את שארית נחלתי. פירוש לפסוק הקודם,
 גם פליעת השארית אחן ציד אויביהם וירדו גם בחזקה: לבז
 ולמוססה. גרדפיס, רק ג"ל שהראשון הוא שלל שלוקחים מולחמה,
 והשני מה שהולכים וגוללים בעת שלום כמו שהיו עושים הוודינים
 בימי גדעון: ט"ו) וזן היום וגו'. מאחר שכל מלך רע התעם וזרדך
 הטוב ולא התיבזו לפניו, וכשנשארו בלי מלך הרע לעשות, א"כ אין
 זכות להם גם בדורות שהטיבו, רק למלך או לשופט שהכריחם להיטיב:

ט"ז) פה לפה. עו"ש למועלה יו"ד כ"א: כ"ב) ויעזב את ה' מחובר לסוף המקרא שלפניו; ולא הלך בדרך ה'. מחובר לראש המקרא:

כ"ד ז') ויעש הישר וג'. גם בראשית מלכותו טרם יקרא בספר התורה וידע פרטיה היה לנו שלם עכ ה' ומו"ח באלילים: (ד' ויתם. שישלים ויכלה, אברבנאל, יתן כל כסף שיש בארון (למועלה י"ז י'), רק כמו שנאלצו שרש קוס וכו' ויהי מוקום ויזכר והענין אחד, כן יוכל להיות שגם ויתם זה הוא כמו ויתן: ח') ספר התורה מוצאתי. שהתורה נודעה בפרטיה בימי חזקיה הוכחתי כבר למועלה סי' י"ח ו', ה"כ גם אם נניח שנשכחה, לא בלבד מפי המון העם כי גם מהכהן הגדול, היה זה בימי מנשה ואמון שבין שניהם מלכו. ל"ז שנה, הוסף עליהם עוד יו"ד שנים ליאשיהו עד שלא ידע זה הם ס"ז שנה, שהם חיי דור אחד (ימי שנותינו זהם שצעים שנה, תהלים ל') וכתיב ה' בטלו מעבודתו, והוכנסו לנו"ח בהיכל, ולפי קבלת חז"ל שרף אמון (לא אחז כשיטת רש"י) את התורה; (ת"כ סנהדרין ק"ג:), ובראשית מלכותו יאשיה חוה דעתו לעבוד את ה' וחזרו כתיב ה' לכהו"ק (אולי גם בימי מנשה ואמון לא גורשו ממונ), והיו עובדים עבודת ה' לפי מה שזכרים ונתורתו, וגם יראי ה' התרדים אל דברו וייתר עם צ"י היו שונאים ונוולות התורה מה שהיו יודעים וזכרים מהן, ואין לתמוה אם ציונים ההם לא נתפשטו עדיין העתקים רבים וספר התורה בין המון העם, שנאלצת הכתיבה (ובפרט הקדמונית שהיא הכתיבה שונתמושים בה השמרונים היושבים בהר גריזים עוד היום שהיא כתיבה זרה וקשה) היתה נכרת לאחד בין אלף אלפים, ודם נקי ששפך מנשה (למועלה כ"א ט"ז) בודאי היה דם בני הנביאים הנאמנים לעבודת ה' ונודרים בפונזי נגד רשעת מנשה כקבלתם ז"ל שהרג את ישעיה ויחה אכזרים (ת"כ יצמות מ"ט:), ואולי ג"כ כמו שהיו רק שני לוחות אבנים בארון ולא מאלצו שהיעתקו במקום אחר, ושלמה עשה מקורות וכיורות ושולחנות הרבה רק לא עלתה על דעתו לפסול לוחות אחרות, יוכל להיות שלא נמנע העתק אחר בלתי הספר שכתב משה וכו' לו לשומו מנד ארון האלהים שיהיה שם לעד (פר' וילך), ונשם היו מוציאים אותו כשהיו רוגים לקרות בו, בפרט בשנת השמיטה כשהיו מקיימים מצות הקהל, ואולי היתה זאת דעת ה' שלא תתפשט

קריאה ספר התורה בין המון העם ויפתרוה כרונס, רק ישמעוה מפי נביאי ה' המוודים בה לשונה, וזה הספר שמו"ח חלקיה הוא הספר שכתב משה, וקבלת חז"ל נכונה (ת"כ יומא כ"ג.) שיאשיהו קרא בו בקללות של כי תבא יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' והיית לשונה למשל ולשנינה וגו' (שם כ"ח ל"ו ל"ז), והראיה מה שהוא שולח לאמר לחולדה (פס' י"ט), ובשמעו שעם כל כונתו לעבוד ה' עזר על רוב חוקותיו ותורותיו פחד על עצמו וכ"ש על בני עמו: ט') התיכו. כלי הכסף ועשו מהם שקלים או מוטות, שידוע שלא הטבעו מטבעות כסף בישראל עד ימי החשמונאים תחת ממשלת שמעון בן יוחנן כהן גדול: י"ג) נלתי. בערה, ושרש ינת קרוב לי"ח בחילוף שתי האותיות אלף ותן, עו"ש על ותחט עליך (ש"א כ"ד י"ח), ע"ד כי תבא אש (נושפים): י"ד) בושנה. בנוסף על העיר מחוץ לחומה Vorstadt, sohborgo: י"ח י"ט) הדברים אשר שונעת... וגם הנכי שונעת. אהה חרדת על דברי, ואנכי חילתי עליך, דומה לפסוק את ה' האמרת, וה' האוירך (כי תבא):

כ"ג ה') זקני יהודה. היושבים בשער, מוזכרים מאלת אחיהם לדון דין: ז') והנביאים. בני הנביאים שתחתיו חזרו ללמוד מפי החזים בדבר ה', ואולי ירמיה הנביא מלומדם שאליו נגלה דבר ה' ב"ג שנה למלכות יאשיהו וכל זה היה בשנת י"ח למלכו: וכל העם. כל המון עם ירושלים, ומה שכתוב לפניו וכל ישרי ירושלים ר"ל כמו וכל איש יהודה, הקנינים: ג') על העמוד. עו"ש למועלה י"ד: ויכרת וגו'. גמר בלבו ובשפתיו לעשות כן, וקרא לגדרו צרית לפי שאם ייטיב הוא לעשות בודאי ה' ייטיב עמו ככתוב בתורה והרי כאלו כרת אתו צרית: ויעמוד כל העם בצרית. אינו ר"ל שעמדו על רגליהם בשעה שכתב יאשיהו הצרית שבלא זה לא היה להם מוקום ישיבה במקדש, רק שאף הם קבלו על ענום הצרית ועמדו עם יאשיהו בנדרו: ד') ואת כהני הושנה. כגני הכהנים; ואת שמרי הסף. שלשה היו (למוטה כ"ה י"ח): בשדמות. שם צוי לשדות רזים שאינם עושים פירות טובים ולפיכך אינם נעבדים, ובישעיה (ל"ז כ"ז) כתוב ושדמה לפני קוה, ולמועלה (י"ט כ"ו) כתוב ושדפה, וכן מאלצו ויחדמות עמרה (האזינו) ל' צוי, וכן ושדמות לא עשה אכל, (חזקוק ג' ט"ז)

וכן כי שדיוות חשבון הוולל (ישעיה ע"ז ח'): צית אל שונש התחלה
 התקלה ציהודה ונחמת העגל שהקים שם ירבעה, וצית אל קרובה לירושלים,
 ודן וזכון העגל האחר רחוקה ונחלת יהודה: ה' הכוונים. מל'
 עורנו כחנור נכמרו, לפי שלבשים שחורים: ויקטר. היו ראוי לכתוב
 ויקטרו ור"ל העלו זנחים, ע"ד והקטירו אותו בני אהרן המזבחה
 (ויקרא), העלו קיטור ועשן ע"י זבחים: ולמזלות. ובאיוז (ל"ה לג)
 החוניה וזרות צעתו צר'ש, ולפי שד"ל הכוון בלמוד, והחיה נגזרת
 מל' כשדים (ווינחאי חכונת הכוכבים), ומעזל משרש עזל (אזל בלה"ק
 ובל' ארנוי) ור"ל כוכבי לכת, וכן הוראת תיבת Planetes בל' יוני,
 והושמטה העין כונו גל וון בעל, מברא במקום מעברא (ועיין בפירוט
 לישעיה ח' ח' למאור דורנו שד"ל ז"ל: ו') על קבר בני העם.
 נראה שאף בעצם ע"ז לא חדלו צ"י מלחשוב כטמאים הנחיים וקברותיהם
 כונו שהיו נשורים גם הם גם הגויים אשר סביבותיהם מוגע המולדעים
 כנראה מועשה נעון וארבעת המולדעים, וכשם שהאלילים קרוים
 יותים (ויחלבו זבחי ותיים, תהלים ק"ו, ולפי דעתי גם לא נחתי ומונו
 ומונו לות, פר' תבא, ר"ל לאליל) כך השליך עפרם על הקברים ושרף
 עצמות עובדיהם על מזבחות: ז') צתים. אהלים לצנות תחיתהם
 ציערים המוקדשים לאשרה, ולהתעות את העם שהצנות לשמה דבר
 קודש, היו אורגות גם האהלים בקדושה צבהו"ק: ח') את הצמות.
 שהיו מקריבים עליהם לה' שחטי חוץ: על שמואל איש. הנכנס
 בשער העיר: ט') אך לא יעלו וגו. קנסם על שהקריבו זבחים לה'
 חוץ לבהמ"ק, ותיבת אך מיעוט, זה לצד עשה לכהנים בני אהרן שהיה
 להם לשמור דבר ה', וכהני הצמות לע"ז זבח על המזבחות (פס' י"ט ב')
 צערי שומרון, ונראה שעשה לזה גם לכוונתם שציהודה, וזה שכתוב
 והשבית (פס' ה') ר"ל הרגם: י') התפת. מל' חף, שהיו מוכים נתפיהם
 להשוניע קול לבתתי ישועו האבות לעקת צניהם הנשרפים ויחרטו על
 שהעבירום באש: להעביר. לשרוף, ואולי היה ונהגם האכזר להעבירם
 על השלהבת כונו שעושים לעופות לחרך נוצתם עד שהיו נשרפים
 במקנת ואח"כ זורקים אותם לתוך האש, ונחמת גודל הצערת האש
 במקום ההוא קראו למקום עונש הנשונות (ע"ד ואשם לא תרבה, סוף
 ישעיה) תפתה וגיבנס: י"ח) צפרורים. ביחזקאל כ"ז כ"ח ירעשו
 מגרשות תרגום ירושלמי פרוריא, ובת"צ (כתובות כ"ד). בכל וכל פרוריה

(צעל ונודח ליון) ופירש רש"י הכרכים הסנווכים לה, רק בגמרא שלנו
 כתוב פרוריה בלתי: י"צ) וירך. היה ראוי לנקדו וירך מננין הפעיל
 ע"ד והרץ המוחנה לאחיד (ש"ח י"ז י"ז: י"ג) להר המושחית.
 הוא הר הזתים או המושחה ואחר שנבנו עליו ומזבחות לאלילים קראוהו
 בל' בזיון הר המושחית, או הר אחר הוא שקראו לו כן מפני שקרקעו
 טרסין: ט"ו) הכוונה. אולי ר"ל הבית שבו המזבח שכן כתוב אחריו
 ושרף: י"ז) הקבר איש האלהים, וכן אחריו המזבח בית אל, סמוך
 בה"א הידיעה שתי פעמים בפסוק אחד זרות מורה שכותב שיוונים
 אלה האחרונים הורגל בה ולא חשבה לטעות, והמעתיק העתיק כונו
 שמואל במוגלה שלפניו: כ"ח) ככתוב וגו'. ככל חקוחיו וכל משפטיו,
 וציוני חזקיהו עשו הפסח בטוואה (ד"ה ב' ל') וכאן החקדשו והטהרו
 כולם: כ"צ) כי לא נעשה. באופן שלא נעשה: מיימי השופטים.
 ובד"ה (ב' ל"ה י"ח) כתוב מיימי שמואל הנביא, אחרון בשופטים, וציוני
 עשו כפסח הזה בטרה ובקדושה, ואם היתה כונת הכותב לוור שלא
 עשו פסח לא היה כותב הזה וכן בפסוק שאחריו: כ"ה) אשר שב.
 אשר פנה שזו גם כן הוראת שרש שוב כמו כי על כן שבת מאחרי
 ה' (פר' שלח): בכל לבבו. הבין כל מחשבותיו לעשות רצונו, ובספרי
 הקודש ייחם ללב וזה שאלו מייחמים למוח הראש; ובכל כפשו. ע"ד
 אם יש את נפשכם (חיי שרה); שעבד תאוותיו ורצונו לעשות רצון ה';
 ובכל וחדו. כל מה שיכול לעשות למלא רצון ה' עשה, וזה לפי
 דעתי הוא ג"כ פירוש פסוק ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך
 ובכל מאדך: כ"ז) יהיה שני שם. יודע שני בארץ ע"י הבית הזה
 שבינתי בתוכו: כ"ט) על וולך אשורה. שציונים ההם היה ג"כ וולך
 צבל, אולי מיימי חזקיהו שצאו לו מלאכי ווראדך בלארץ באו צ"י בצרית
 עם מלכי צבל, והוכרח יאשיהו להלחם בעדם, או יודע היה בחיל מנרים
 ששוללים וצוויים כל המקומות שהיו עובדים דרך שם ורצה למונע
 מפרעה מעצור בארץ ישראל: כראתו איתו. אך עלתה הנולחמה ראה
 פרעה את יאשיהו והלך עליו והמיתו, ובד"ה ל"ה כ"ג כתוב שהמורים
 ירו בו חניהם וטהוליכוהו לירושלים ושם מת, וכאן כתוב (פס' ל')
 שעבדיו הרכיבוהו מת מוגדו: ל"ג) ברבלה בארץ חמת. בצפון א"י;
 ואחר מות יאשיהו עבר פרעה דרך א"י עד הלצנון לרדת משם אשורה,
 ולפי דברי החכם שווארץ שני רבלה היו האחת על ים גלרת ואינה

הנזכרת כאן רק היא הנזכרת בפר' יוסעי (ל"ד י"ח), והחת היא דפני של אנטיוכיה, עיר Dafne הסמוכה לעיר Antiochia כדברי תרגום ירושלמי שמתרגם לבא חונת וועלי אנטיוכיא; ובאיכה רבתי על פסוק היה ה' כאויב (איכה ב') לדפני של אנטיוכיא גלו, וכן בתלמוד ירושלמי סוף פרק חלקן; ושם היה יער (Dafne, Alloro, Lorbeer) ובו בית הקין לנבוכדנאצר (למטה כ"ה יו"ד, ירמיה נ"ב ט'): (ל"ד) ויסב את שניו יסו ויקים. זהו פרעה בארץ ישראל רצה לכבד את ה' שלפי דעתו הוא אלהי הארץ ההיא על כי נתן צידו את מלכיה, והסב את שם אליקים שר"ל הקים אחד מן האלהים בשם יהוויקים שר"ל ה' אלהי ישראל הקים אותו למלך בתו בלב פרעה להמליכו: (ל"ח) נגש. בסבלת ונגש בסבלת ענינם קרוב, והראשון ר"ל התקרב ונטות מן הדרך אל הלוה לגבות ממונו כשיו:

כ"ד א' וישב. נהפכה דעתו למרוד בו (עו"ש למועלה כ"ג כ"ה): (ב') להאבידו. ע"י הגדודים האלה הבאים לשלול שלל דללו בני יהודה מאד ולא עלרו כח לפני הכשדים: ג' אף. בודאי דבר זה היה מואת ה', וכן אף הנה אשחך היא (תולדות): ו' יהויכין. נקרא ג"כ יכניה, ושמו השמות הוראה אחת להם: ז' מנחל מזריה. עו"ש ביהושע (ט"ז ד'): י"ח ועצדיה. בעוד שעבדיו זרים עליה: י"ג) ויקלץ וגו'. פטורי לניס שעל כותלי צהו"ק ועסי הזב שבו מזופים ההיכל והדביר, והונגרות והשולחנות (ד"ה ב' ח' ט'), רק כלי עבודת הנוצח הניה כמות שהם בית אולר אלהיו (דניאל ח' ג'), וכורש החזירם לשבים מן הגולה (עזרא ח' ח'): י"ד) החרש. חרש עניס; והמוסגר. עושה מנעולים ובריחים ונולאכה צברזל: י"ז) ויסב את שמו לדקיהו. כוועיד בו קיים שבועתך בלדק ולא תנורוד צי, ונולאנו ביחזקאל (י"ז י"ג) שנבוכדנאצר בא את לדקיהו באלה והוא בזה אלה להפר ברית (שם י"ט): כי על אף ה' וגו'. דומה למה שכתוב בס"ב כ"ד ח' ויסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך ונה את ישראל ואת יהודה, וע"ד ויחזק ה' את לב פרעה (עיינ עליו במשהדל), מעשה שוטות עשה לדקיה שמרד בנבוכדנאצר, בודאי ה' שם בלבו לעשות כן לזען השליך אותו ואת עמו מעל פניו:

כ"ה א' דיק. ה"י כרכוס, והוא משרש כרך שענינו בל"ח

סבב או הקיף, וענינו חל עפר מוסולל וגדוש סביבות החומה ומגיע עד גובהה לעמוד עליו אנשי החיל להלחם, ובל' מוקרא נקרא דיק, ואם אינה מלה באה מלשון נכריה, אולי ענינה דבר גדוש כמו (ת"ב חולין נ"א): כתנא דייק ונפיץ, ופי' רש"י דייק, חצוט: ד' וכל אנשי המלחמה. יברחו וילאו מהעיר, (ירמיה נ"ב ז') ונשם הועתק כאן, כמו שהועתקו קורות חזקיה מן ספר ישעיהו: וילך. בירמיה וילכו: ו' וידבר אתו משפט. כוולך השופט עבדו הנורד בו ומוכיח על פניו דרכו וגור דינו: ז') ויביאהו חסר וז' הרבים, ובירמיה כל פעלים אלה בל' יחיד מוסב אל נבוכדנאצר, ויש לתמוה שהעתיק הוא מדויק פחות מהספור ה"מקור: ח') בשבעה לחדש. ובירמיה כתוב בעשור לחדש: נבוכדנאצר. אהב גר פירשו קוטף והורג בעור נבו, ונבו הוא אחד משמות הבעל או כל אליל בכל, וכן מלאנו בישיעה (מ"ז ח') כרע כל קרם נבו: רב טבחים. לפי דעתי מול' וירם הטבח (ש"ח ט' כ"ג), ובארנות הקדש שמלכיהם רודפים אחר מענוגי העולם יונו משדיהם וגדוליהם לפקוד על הטבחים והנושקים. והאופים, וכן רבשקה: י"ב) וליגבים. מול' יקב בחילוף אוחיות גיבקי: ט"ז) כל הכלים האלה. מאחר שלא נזכר כלל הארון נראה ברור שכוונה קבלת רז"ל (ירושלמי שקלים פ"ו דף י') שיאשיבו בשוועו דברי חילדה גנוז: י"ט) הונצח. הקובע לכל איש נצח וזמן וזמן יעבוד עבודת הולך או ילך למלחמה: כ"ג) שרי החילים: שברחו מן העיר (פס' ד') והתחבאו עד עתה: הנטפתי. מעיר נטופה בין בית לחם וענתות (עזרא ב' כ"ב, נחמיה ז' כ"ו): כ"ד) מעבדי. ובירמיה (מ"ט) מעבוד: כ"ה) מורע המלוכה. מורע דוד, וקנא בגדליהו על שהוקס לפקיד וחשב לשבת במקומו: כ"ז) אויל מרדך. אהב גר פירשו מרדך האיום והגורא, והולך חפש לענוו שם האליל וכנוי, או אביו קרא לו כן כמו שקרא לדניאל בלעשאצר כשם אלהיו (דניאל ד' ה'); וגם פה נכונה מואד קבלת רז"ל שבשבע שנים שנטרד נבוכדנאצר, מלך תחתיו אויל מרדך, ובשוב נבוכדנאצר לגדולתו לקח נבו וחבשו בבית האסורים כל יתר שנות מלכותו ונוראתו פן מאחר שטעם טעם המלוכה יקשור על לבו, ובבית הכלא נקשר בנצחות אהבה את יכניה שהיה בלוא שם, ובהגיעו למלוכה הוציאו מבית האסורים וכבדו מואד, וכן עשה ג"כ הקיסר הליגולא לאגריפס מורע הורודוס שהיה בבית האסורים שהקיסר

טבריום חבשו: נשא את ראש. נקור המליכה הוא שבטמוע איש
 וזכירים שנו ישא ראשו לראות קוראו: ל) וארחתו: מל) אורח
 ואורח, מזון וסעודה שנותנים לפניו:

אלו פי ונלא שירה כים לא אספיק להודות לך ה' אלהי שהחייאתני
 וקיינותני והביאותני עד הלום לסיים באור כל הנביאים הראשונים
 היום כ"א שבט התרכ"ט, כן הארך עוד יוני בטוב ושנותי בנעימים
 ואוסיף לבאר שאר ספרי הקודש ללמוד וללמוד לשמור ולעשות ולהעמיד
 עוד תלמידים הרבה גם עד זקנה ועד שיבה, אמן ואמן:

עם כל השתדלותי להגיה ספרי זה הנדפס חזן לעיר מושני נפלו צו הכה והכה טעויות:
 הא לך לוח המקורות שבהן, בנקה מונך קורא נעים שמקה הספר מהן:

הגהה	טעות	דף ושטה	הגהה	טעות	דף ושטה
וכן	וכן	פ"ה, ל'	ובכל	ובכל	ל"ו, כ"ט
קיתר	תיתר	פ"ק, י"א	היתה	סימה	נ"ז, י"ז
רק כאן	וכאן	קל"ג, י"ג	לפניכם	לפניכם	ס"א, ה'
אכשו	אשיו	קע"א, י"ב	וע"כ	ולכן	כ"א
עוש, קוש	עוש	קע"ג, כ"ג	וגם	וגה	ק"ו, כ"ו
אנכים	אנכיה	ק"כ, ט"ו	הוא	היו	ק"ז, ט'
esagerare	esage are	י"ז	הפעל	הפניל	ע"ב, י"ט
כש	חונן	קס"ט, ג'	האורב	הארוב	ע"ט, כ"ב
חולי	חילי	קל"ג, ל"א	למחמים	לשני מאות	פ"א, י"ק
מוקמת	מקמת	רס"א, ו"ק	וכעסי	וכעס	פ"ה, ד'
שמי	שני	רל"ט, ל"ב	קעור	קעיר	כ"ט

 איניברסיטת בן-גוריון
 ספרייה